Эхэ, hайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1992 июль 16
Зунай hүүл hарын 17
ЧЕТВЕРГ
гарагай 5
№ 136 (18495)
сэн 6 мүн

Республикымнай ажалай үдэр

...онгол, Сири, Хитад, Германи...

...үүрэй харилсаануудта ...н ороо эхилхэдэ, ло...-вагон заhабарилгын ...й коллектив гадаадын ...ческа харилсаа хол...тоохо хэрэгтэ горитой ...л хандуулжа эхилээ.

...Дэгшэ жолдэ «Желдо...рт» фирмын захилаар ...рска 12 вагон, ашаа...гоной 240 паар мөөр ...илжа, тормозой 10 ... колодко бүтээжэ. Баатарай түмэр замда ...эн байна. Мүн Монго...Бага-Нуурай шүлуун ...лэй уурхантай, Болга...КЗУ» фирмэтэй хэлсээ ..., тэрэнэй захилаар бага бэшэ хүдэлмэри хэhэн юм.

Байгша оной туршада Улаан-Баатарай түмэр замай захилаар заhабарилгын ехэ хүдэлмэри хэхээр түсэблэнэ. Энэ жэлэй эхинhээ купированна 10 вагон заhабарилжа, тэдэнэртэ эльгээгээ. Багажна 2 вагон заhабарилжа, 240 паар мөөр, вагоной 4 тэргэ бүтээжэ, Монголой түмэр замшадта дамжуулха ёнотой.

Мүнөө заводой коллектив Сириин, Хитадай, Германиин фирмэ, компанинуудтай хэрилсан хүдэлхеөр хэлсээ хэжэ байна.

Т. СОБИНКОВА.

...дохи классай жолоошон Владимир Сергеевич Желон... «ЗИЛ-157» тухэлэй автомашинада хүдэлэ. Кабанск районой «Прибайкалец» колхозой жолоошон В. С. ...ипкин.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

«Сагаан алтаяа» сэбэрээр суглуулая!

ХАРЮУСАЛГАЯА ЭЙЛГОЖО...

Зунай эхеэр гандуу, хуурай уларилтай байгаад, hая болотор хонин hүрэг саг соогоо хүсэ шадал hайса абажа шадаагүй байгаа. Hүүлэй үеын хура бороодо газар шинг нойто абажа, бэлшээрийн ногооной hайн болоходо, хонид хүсэд садаа, нооhонинньшье хөөржэ эхилээ.

Тиимэhээ энэ жэлдэ манай районой ажахынууд хонидоингоо нооhо хайшалалгада урда жэлнүүдэйхинhээ нэгэ бага оройшог ороо юм. Эгээл эдэ үдэрнүүдтэ манай эндэ «сагаан алта» хурялга түлэг дундаа ябана.

Hаяхан районой хэдэн ажахынуудай хайшалалгын пунктнуудай хүрэжэ, энэ шухала хүдэлмэриин хэр зэргэ эмхитэйгээр ябуулагдажа байhан тухай hонирхоо hэмди.

«Дружба» колхозой Ара-Хэрээтын пунктда ерэхэдэмнай ехэ сарай соо тодхогдоhон олон тоото оньhон хайшанууд жэгдэ жэнгиржэ, хүлhэ-hалhан болошоhон хүнүүд (диплэнхидэй залуу хүбүүд, басагад) хонидой «нэхы дэгэлнүүдые» хуулажа, сүлөө тухагүй байбад. Хаанашье хүбэн сагаан нооhон, нооhон. Hүргуулиин hаhанай үхибүүд баhал ажалтай, сүлөөгүнүүд hүндэлнэ.

— Июнийн 29-hөө хонидоо хайшалжа эхилээ зомди. Түсэбөөрөө бүхыдэнь 5 мянга гаран хонидой нооhо хүдэлмэриин 7—8 үдэр соо хайшалжа дүүргэхэ ёнотойбди. Теэд hүүлэй үедэ хура бороо орожо, hаад хэнэ даа. Тингэбэшье урдахи харюусалгаяа ойлгожо, энэ хүдэлмэриие унжагайруулхагүйл гэжэ оролдонобди, — гээд, ажахын ахамад ветврач, мүнөө хайшалалгын пунктые даагшаар томилогдоhон Д. Ц. Цыренов хөөрэнэ.

Эндэ гол түлэб нооhо хайшалха талаар дүршэлтэй хүнүүд—механизаторнууд, зунай амаралтада байhан студентнэр, hургуулиин hурагшад, багшанар хүдэлнэ. Тиимэhээ урда жэлнүүдтэ нооhо хайшалалгада хабаадалсадаг байhан Хэрээтын дунда hургуулиин багша Виталий Цыремпилов, автомашиний жолоошон Жаргал Намдаков, студент Баяр Цыренов болон бусад хэдэн бэрхэ хайшалагшад мүнөө тус бүридөө үдэрэй 70—80 хонидой нооhо абана.

— Нооhоной гараса тиимэшье hайн бэшэ. Хүшэр хүндэ үбэлжэлгэ, хабарай хагсуу саг, зунай эхинэй халуунhаа болоо гээшэ ааб даа,—гэжэ пунктые даагша нүхэр Цыренов хэлэнэ.

Бүхы юумэнэй хомор, үнэтэйшье hаань, колхозой правлени аргыень оложо, хонидой нооhо хайшалалгада хабаадалсажа байhан зониие эдеэ хоолhоо эхилээд, али болохо юумээр хүсэд хангахые оролдоно. Хайшалагшадые hайн шанартай, бүтээсэ ехэтэй ажалайнь түлөө урмашуулха хэмжээнүүдшье хараалгданхай.

Эндэhээ саашаа Бүлюутын совхоздо хүрэжэ, ажахын директор Н. С. Ушаковтой уулзажа хөөрэлдэбэбди. Тэрэ иигэжэ хэлэбэ:

— Хайшалалгымнай пункт багашаг юм. Оройдоол 15 оньhон хайша хүдэлгэгдэнэ. Нэгэ отарын 500—600 хонидые хоёр үдэр соо хайшалнабди. Манайдашье бэрхэ хайшалагшад бии. Жэшээнь, механизатор Матвей Ефимов, хонишон Севостьян Ефимов, малшан Игорь Пестерев гэгшэд тус тустаа үдэрэй 60—70 хонидой нооhо абанал даа. Эсэсэй дүнгөөр эгээл олон хонидой нооhо хайшалhан хүнүүдые урмашуулха шан тогтонхойбди. Түрүүшын гурбан hуури, эзэлhэн хүнүүд—тугалаар, поршоонхоор, хурьгаар шагнагдаха юм.

Тус ажахыда 6 отарын хонидой нооhон ойрын үдэрнүүдтэ хайшалагдажа дүүргэгдэхэнь.

Тинхэдэ Бэшүүр тосхоной XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозойхид район соогоо бултанhаа түрүүн энэ кампаниие эхилээд, бултанhаа урид дүүргээ. Бүхыдэнь 3 мянга шахуу хонидой нооhон арба хүрэхэгүй үдэр соо хайшалагдажа абтаа.

Мэнэ hая Хёлгын совхоз руу хонходожо мэдэхэдэмнай, эндэ ажахын түб тосхондо тодхогдоhон пунктда үдэр бүри 20 оньhон хайша хүдэлгэгдэжэ, үнгэрhэн 7 үдэр соо 3 мянга шахуу хонидой нооhон абтаа. Колхоздо энэ жэлдэ бүхыдөө 4,5 мянган хонид хайшалагдаха юм.

Байгша ондо районой ажахынуудта хамтадаа 80 гаран мянган хонидой нооhон хиргдажа байна. Энэ харюусалгатай хүдэлмэриие эмхитэйгээр ябуулжа, hайн шанартайгаар, саг соонь дүүргэхэ гээшэ тон шухала гэжэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, хүн зонинньшье hайн ойлгоно. Энэнhээ ажахы бүхэнэй ашаг олзо нилээд дулдыдаха байна. Мүн иигээд удахагүй үбhэ тэжээл бэлэдхэлгын халуун хаха орохонь ха юм.

Вик. БОРИСОВ,
«Бичурский хлебороб» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

МИНИИ ХАЙРАТА ХОНИШОН

hүниндөө сарайн түмэр хушалтые доржогоносо сохин адхаhан аадар үүр сайха багаар замхажа, урдань үрхэгэр бороор хараглаhан огторгой hалхи hэбшээлэй хүсөөр сэлмэжэ, хоёр зохидхон, дун сагаан хонид мэтэ үүлэхэнүүд тэнгэриин халагаар hунагтаба. Тэдэнэй дундуур шаргал наран элшэ тулагаа сасаруулан гаража ерэнэ. Сандаг баабайн зуhаланай гэртэ гоёл даа.

— Үгы, ши манайда ерэн ерээд, гурбадахи хонишон болыш. Лаб гэдэhэ садхалан ябахаш,—гээд, Сандаг баабаин хүс-хүс энеэхэдэнь, Долгор абгай:

— Юу залуу хүбүүн эндэ удаан байхаб даа. Ши бидэ хоёр лэ зэрлигтээ дашуураад, дадашоо хабди. Залуушуул удаан тэсэхэгүй,—гэнэ.

Нээрээшье, арбаад-хорёод жэлдэ хони дахана, хээрын дунда ниигэ удаан сагта ажаллабал, ямар хаб? Шадаха гээшэ гүб? Юрэдөө, маргажа эхилэй.

Харин Сандаг Дабаевич Гарматаров Долгор Доржиевна нүхэртээ хамта хорин нэгэдэхи жэлээ хонидые Хяагтын районой Мөөрөөшын совхоздо харуулhана. Гурбан үхибүүдынь далижаhан дальбараануудтал. түрэhэн гэрhээ гаража ошохой, хоёрынь хүршэ нютагуудаар хадамда гаранхай, хүбүүниинь Хяагтада ажаhуудаг юм. Мүнөө энэ хонишон анлай харюусалгатай хаhа—хонидой нооhо хайшалалга эхилээд байна. Эртэ үглөонhөө хонидсо бэлшээридэ гаргажа, наранай шангадаагүйдэ hайнаар эдеэлүүлжэ абаха шухала. Тамир тэнхээтэй, хүсэ шадалтан хонин нооhоёо хиргуулха үедэ бага-сагаар адаагдашье hаа, түргөөр hайжарха, шарханнуудынь эдэгэхэ болоно ха юм. Мүн хүбэн сагаан нооhониннь хөөрэжэ, тоhолиг торгон болохо удхатай. Гарматаровай гэр бүлэ жэлhээ жэлдэ hайн үрэ дүн харуулдаг. Жэшээнь, байгша ондо эдеэнэр зуун эхэ хонидhоо зуун гурбан хурьга абаhан байна. Мүнөө эдэ хурьгад тангаршаалдажа, тобир томо болонхой, эхэнүүдээ дахан бэлшээнэ. Би хонидой түл абалгын үедэ нишээ нэгэ долоон хоногоор ерэжэ, хамhалгаа. Нимэрхүү хэмжээ абэхадань, hаалиин малай hүшэмэниинь хараа байса дээшэлдэг байгаа бшуу. Үбэлэй hарануудта hү hаалиар гээгдэлдэ ороhоноо зундаа, нажартаа тэрэнээ хүсэлдүүлэгшэ бэлэй. Харин байгша оной зунай hарануудай туршада районой олохон ажахынуудзуhалангууд дээрээ үнеэдтэ талха таряанай зуйл эдюулхэ арга боломжо үгы юм. Ушар тиимэhээ бидэ энэ жэлдэ гансал адуулгадаа найдаха байнабди.

Зарим ажахынуудай hү hаалиин фермэнүүд зунай бэлшээрийн түрүүшын үдэрнүүдтэ үнеэдээ зүбөөр, шадажа адуулhанай ашаар hү hааляа нэмээжэ эхилэнхэй. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой hаалишад мүнөө үдэртөө 254 килограмм hү абана. Энэнь май, июнь hарануудайхиhаа дээшээ болоно. Юрөөгэй малшад зунай бэлшээрие зүбөөр хэрэглэжэ шададаг гэжэ унинhөө хойшо хэлсэдэгынь баhал зүбтэй. Эдэнэр малаа тунга ногоондо адуулхынгаа хажуугаар тэдээндээ нэмэлтэ тэжээл эдюулжэ, бага бэшэ аша үрэ туйладаг байна. Химийн совхозой hаалишад мүнөө 231 килограмм hү hаана гэхэ гү, али нёдондо жэлэй энэ үеынхинөө хоёр дахин ехээр сагаан эдеэ үйлэдбэрилнэ. Кировэй нэрэмжэтэ совхозой Дунда-Бүхэнэй hү hаалиин фермын коллектив нэгэ үнеэнhээ үдэр бүхэндэ арбаад килограмм hү абадаг болонхой. Эдэнэр зуhаландаа нүүжэ ерэhээр үнеэдээ үдэр, hүнигүй адуулдаг болоhоной ашаар нимэ үндэр дүн туйлажа шадаба бшуу. Энэ фермые дүй дүршэлөөр баян хүтэлбэрилэгшэ Е. А. Курбатова даажа, зуhаланайнгаа байра байдалые апрель hарада заhабарилhан байна юм. Эндэ ...

...гуулагданхай. XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой мал ажал эрхилэгшэд элэ үдэрнүүдтэ баhал hү hаалияа дээшэлүүлжэ эхилбэ.

Мүнөө бидэ юу хэхэ ёнотойбибди гэхэдэ, зуhалангууд дээрээ hаалишадай hайнаар хүдэлхэ эрхэ байдал байгуулха, нёдондо жэлэйнгээ дүй дүршэл халан абажа, үнеэдээ үдэртэ гурба дахин hаадаг болохо зорилго хараалха болонобди. Эдэ хэмжээнүүдые абажа шадаа hаамнай, районой ажахынуудгээдэлhээ гараха аргатайл даа.

И. А. ПАВЛОВ: — Районоймнай ажахынууд үнгэрhэн июнь hара соо зуhаландаа нүүжэ дүүргэhэн. Энэ жэлэй малай үбэлжэлгэ манда нилээд бэрхэшээлтэ ушарнуудые тохёолдуулаа. Хүйтэн аад, хуурай хабарай хагсуу үдэрнүүд, үбhэ тэжээлээр дутамаг байлга, мүн бэшэшье хүндэ хүшэр байдал үнгэрhэн малай үбэлжэлгэдэ муу нүлөө үзүүлээ юм. Малай үбэлжэлгын, мүн үнгэрhэн зургаан hарын үрэ дүнгүүдэй нүлөөниинь продукци үйлэдбэрилгэ дээрэ мүнөө элитээр харагдана. фермэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд байгша ондо нёдондонойнгоо туйлаhан үрэ дүнгүүдые дахинаа туйлажа шадабагүй.

Май hарын hүүл багаар, ногооной гаража эхилхэдэнь, hү hаали зарим тэды дээшэлжэ эхилээ. hү hаалиин бүхы фермэнүүдтэ шахуу мүнөө сагаан эдеэн схээр абтана.

Малаа зунай бэлшээридэнь гаргаха талаар яhала тодорхой ажал ябуулаабди. Еарилгын материалай, тоhо, түлишын, электрын элшэ хүсэнэй хэды үнэтэй болоошье hаань, районой ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд арга хургаяа оложо, зуhалангуудай байрануудыень, хорёо хотонуудыень, иланГаяа залуу малые нара hалхинhаа, хура бороohоо далдалха, дээрээ hарабшатай хорёонуудыень заhабарилhан, бариhан, hэлгэхэ юумыень hэльбэн шэнэлhэн байна юм. Холын бэлшээридэ хүдэлхөөр ошоhон малшадтаа hайн эрхэ байдал байгуулха талаар хүдэлмэри яhала хэгдээ. Эдэнэрые ажаhуудалай, соёлой, медицинын талаар хангаха асуудалнууд мүн лэ шидхэгдэhэн байна. Нимэ тодорхой ажал ябуулаагүй hаамнай, зунай зуун үдэрэй хугасаа соо хямда сэнтэй продукци үйлэдбэрилжэ шадахагүймнай эли ха юм.

Энэ жэлэй хүшэр хүндэ эрхэ байдалые хараада абан, hү hаалиин 30 фермын тэн хахадыень зуhаландань нүүлгэhэн байнабди. Бэшэниинь үбэлжөөн дээрээ үлэнхэй. Эндэ шидхэгдэхээр бэшэ эльдэб шалтагаануд биил даа. Залуу эбэртэ бодо малай 40 гаран гүүртэ, хонидой 150 отара холын бэлшээридэ абаашгданхай.

Мүнөө «сагаан алта» суглуулха кампани район доторнай түлэгтөө оробо. Эгээл эндэ абтаhан үрэ дүнгүүдээр хонишодой бригадануудай жэлэй ажалыень сэгнэхэбди. Нёдондо жэлдэ манай олохон ажахынуд нооhо хайшалха даабариинуудаа дүүргэжэ биралгүй бэлэй. Энэ кампани түргэхэн саг соо үнгэрдэгшье hаань, схэл харюусалгатай кампани гэhэн тоотой юм. Даб дээрэ нооhо хайшалалгын 16 пункт хүдэлмэреэ эхилэнхэй. Эдэнэй хүсөөр байгша ондо район дотор 80 мянган хонидой нооhон хиргдажа абтахаар түсэблэгдэнэ.

Нооhо хайшалха талаар энэ жэлэйнгээ даабариие дүүргэхын тула бүхы жэжэ-божо юумэндэ анхарха шухала. Пунктнуудта хонидоо асархаа эхилээд, эндэ хүдэлдэг хүнүүдые моральна болон материальна талаар урмашуулха хэрэг болотор асуудалнуудые дары шидхэхэ ёнотой болонобди.

Республикымнай ажалай үдэр

С. АЮРОВ: — Байгша ...түрүүшын хахад түгэ... Үнэрhэн зургаан hадүнгүүдэй согсологдоо ...дышье hаань, бүхы...абажа харахада, hү hаа...болохон фермэнүүдтэ, за...бэртэ бодо мал түл...тэг, шахая таргалуул...үүргэнүүдтэ, мүн хонин...н бригадануудта үнгэр...гаг айхабтар хүндэ хү...байбэ. Үбhэ тэжээлэй ...hаhан дээрэhээнь үхэр ...нгаа, хонидоингоо ашаг...нь дэлэйлхиhаа шалгүйбди. Энэ гол шалта...на болоно, адууhа мал...лоор гараха оруулаг...Мал ажалай продукциие ...харабал, районоймнай ...нууд мяха үйлэдбэрил...алаар нёдондонойнгоо ...эндэ яhала хүрэжэ ша...Харин hү hааха талаар ...hэн жэлэйхиhаа нилээд ...лдэ ороhойбди. Адуу...лаа, иланГаяа залуу ма...Гурин бүтэнөөр харуу...х баhал шадабагүйбди. ...гай ашаг шэмын доошол...шалтагаанинь гэбэл, ...тэжээлэй, иланГаяа тал...рнанай зуйлэй, даталда...на болоо. Ажахынуудай ...гаа тэжээлдэ гэжэ үлөө...талха, тарааниинь тиин...ье удаан болонгүйгөөр ...й үбэлжэлгын эхиндэ ...у дууhашоо hэн. Малшадай харюусалгатай хаhын эхинhээ үхэр, бурууда, хонидоо, түлгэнүүдээ тулюуршаг тэжээлэй рацион дээрэ табиhан байгаа. Үүда жэлнүүдтэл адли, гүрэнhөө туhаламжа болгон, тэжээлэй үгтэдэг hаань, байгша ондо мүртэй юумэн үгтэбагүй. Ажахынуудта хэлсээнэй болон сүлөөдэ табигдаhан сэнгүүдээр холимог гурид худалдажа абаха арга, зөөри хаанаhаа байhаб даа. Нэгэ килограмм холимог гурилай үнэ сэнгынь ажахынуудта үйлэдбэрилэгдэhэн литр hүнэй худалдаа абалгын сэнгhээ хэдэ дахин дээшээ байхадань, тэдэнэрэй абаха арга үгы ха юм.

Продукци үйлэдбэрилгэдэ гаргашалагдаhан гаргашань мал ажалай продуктнуудые худалдан абалгын сэнгhээ баhал дээшээ байхадань, гүрэндэ продукци худалдаха хэмжээниинь доошолно гэжэ бидэ мэдэнэбди. Гарзада ороhоёо хэн худалхэ дуратай байхаб даа. Мал ажалай гаргашые «бүтүүлхэ» ёнотой туhаламжань мүнөөшье болотор үшөө үгтөөдүй байhаар.

Үбhэ тэжээлhээ гадуур арга мүрөө олоогүй ябадал, мүн ондоошье шалтагаанууд зарим коллективүүдэй ажалыень удаан болонгүйгөөр үбэлжэлгын эхиндэ дууhашоо hэн. Малшадай харюусалгатай хаhын эхинhээ үхэр, бурууда, хонидоо, түлгэнүүдээ тулюуршаг тэжээлэй рацион дээрэ табиhан байгаа. Үүда жэлнүүдтэл адли, гүрэнhөө туhаламжа болгон, тэжээлэй үгтэдэг hаань, байгша ондо мүртэй юумэн үгтэбагүй. Ажахынуудта хэлсээнэй болон сүлөөдэ табигдаhан сэнгүүдээр холимог гурид худалдажа абаха арга, зөөри хаанаhаа байхаб даа. Нэгэ килограмм холимог гурилай үнэ сэнгынь ажахынуудта үйлэдбэрилэгдэhэн литр hүнэй худалдаа абалгын сэнгhээ хэдэ дахин дээшээ байхадань, тэдэнэрэй абаха арга үгы ха юм.

Продукци үйлэдбэрилгэдэ гаргашалагдаhан гаргашань мал ажалай продуктнуудые худалдан абалгын сэнгhээ баhал дээшээ байхадань, гүрэндэ продукци худалдаха хэмжээниинь доошолно гэжэ бидэ мэдэнэбди. Гарзада ороhоёо хэн худалхэ дуратай байхаб даа. Мал ажалай гаргашые «бүтүүлхэ» ёнотой туhаламжань мүнөөшье болотор үшөө үгтөөдүй байhаар.

Үбhэ тэжээлhээ гадуур арга мүрөө олоогүй ябадал, мүн ондоошье шалтагаанууд зарим коллективүүдэй ажалыень удаан болонгүйгөөр үбэлжэлгын эхиндэ дууhашоо hэн. Малшадай харюусалгатай хаhын эхинhээ үхэр, бурууда, хонидоо, түлгэнүүдээ тулюуршаг тэжээлэй рацион дээрэ табиhан байгаа. Үүда жэлнүүдтэл адли, гүрэнhөө туhаламжа болгон, тэжээлэй үгтэдэг hаань, байгша ондо мүртэй юумэн үгтэбагүй. Ажахынуудта хэлсээнэй болон сүлөөдэ табигдаhан сэнгүүдээр холимог гурид худалдажа абаха арга, зөөри хаанаhаа байхаб даа. Нэгэ килограмм холимог гурилай үнэ сэнгынь ажахынуудта үйлэдбэрилэгдэhэн литр hүнэй худалдаа абалгын сэнгhээ хэдэ дахин дээшээ байхадань, тэдэнэрэй абаха арга үгы ха юм. Мал ажалай продукциие харабал, районоймнай ...нууд мяха үйлэдбэрилалаар нёдондонойнгоо ...эндэ яhала хүрэжэ ша...Харин hү hааха талаар ...hэн жэлэйхиhаа нилээд ...лдэ ороhойбди. Адуу...лаа, иланГаяа залуу ма...Гурин бүтэнөөр харуу...х баhал шадабагүйбди. ...гай ашаг шэмын доошол...шалтагаанинь гэбэл, ...тэжээлэй, иланГаяа тал...рнанай зуйлэй, даталда...на болоо. Ажахынуудай ...гаа тэжээлдэ гэжэ үлөө...талха, тарааниинь тиин...ье удаан болонгүйгөөр ...й үбэлжэлгын эхиндэ ...у дууhашоо hэн. Малшадай харюусалгатай хаhын эхинhээ үхэр, бурууда, хонидоо, түлгэнүүдээ тулюуршаг тэжээлэй рацион дээрэ табиhан байгаа. Үүда жэлнүүдтэл адли, гүрэнhөө туhаламжа болгон, тэжээлэй үгтэдэг hаань, байгша ондо мүртэй юумэн үгтэбагүй. Ажахынуудта хэлсээнэй болон сүлөөдэ табигдаhан сэнгүүдээр холимог гурид худалдажа абаха арга, зөөри хаанаhаа байхаб даа. Нэгэ килограмм холимог гурилай үнэ сэнгынь ажахынуудта үйлэдбэрилэгдэhэн литр hүнэй худалдаа абалгын сэнгhээ хэдэ дахин дээшээ байхадань, тэдэнэрэй абаха арга үгы ха юм. Мүн ...

...ажахынуудта ямаршье бэлэдхэлгүйгөөр ороhоень бү мартаа. Нимэ муу бэлэдхэлтэй ажахынуудта малай байрануудые, тэжээл бэлэдхэлгэ цехүүдые заhабарилха ажал бүхэн үбэлдөө шахуу ябуулагдаа. hү hаалиин фермэнүүдтэ үйлэдбэрилгэ болон ажалай журам сахигдахаяа болинхой. Малшадай мүнөөшье болотор бага салин түлбэри абаhаар. Нимэ хүндэ хүшэр эрхэ байдалда худалхэдөө, хүнүүд hарадаа дунда зэргээр 500—600 түхэриг мүнгэ абана ха юм. Энэ мүнгөөр юу худалдажа абахабши? Хэнэйшье мэдэhээр, мал ажалда худалдэг хүнүүд, иланГаяа хонишодой бригадануудай гэшүүд, олон хүүгэдтэй гэр бүлэнэр болоно бшуу. Энэнь мүнөө сагта ажалша коллективүүдтэ моральна талаар ехэл муугаар нүлөөлжэ эхилэнхэй.

Зунай бэлшээрийн хаhа мүнөө түлэгтөө оронхой. Малшадай хэтын хэтэдэ зунай зулгы хаhада хододоо найдадаг байhан мүнөө байhаршье гээшэ ааб даа. Энэ хэлэгшэмин үндэhэгүй бэшэ юм. Урда жэлнүүдтэ hү hаалиин фермэнүүдэй коллективүүд зуhаландаа гарахадаа, hаамхай үнеэдээ үдэр hүнигүй адуулхын хажуугаар нэмэлтэ тэжээл эдюулдэг, бай...

...гуулагданхай. XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой мал ажал эрхилэгшэд элэ үдэрнүүдтэ баhал hү hаалияа дээшэлүүлжэ эхилбэ.

Мүнөө бидэ юу хэхэ ёнотойбибди гэхэдэ, зуhалангууд дээрээ hаалишадай hайнаар хүдэлхэ эрхэ байдал байгуулха, нёдондо жэлэйнгээ дүй дүршэл халан абажа, үнеэдээ үдэртэ гурба дахин hаадаг болохо зорилго хараалха болонобди. Эдэ хэмжээнүүдые абажа шадаа hаамнай, районой ажахынуудгээдэлhээ гараха аргатайл даа.

И. А. ПАВЛОВ: — Районоймнай ажахынууд үнгэрhэн июнь hара соо зуhаландаа нүүжэ дүүргэhэн. Энэ жэлэй малай үбэлжэлгэ манда нилээд бэрхэшээлтэ ушарнуудые тохёолдуулаа. Хүйтэн аад, хуурай хабарай хагсуу үдэрнүүд, үбhэ тэжээлээр дутамаг байлга, мүн бэшэшье хүндэ хүшэр байдал үнгэрhэн малай үбэлжэлгэдэ муу нүлөө үзүүлээ юм. Малай үбэлжэлгын, мүн үнгэрhэн зургаан hарын үрэ дүнгүүдэй нүлөөниинь продукци үйлэдбэрилгэ дээрэ мүнөө элитээр харагдана. фермэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд байгша ондо нёдондонойнгоо туйлаhан үрэ дүнгүүдые дахинаа туйлажа шадабагүй.

Май hарын hүүл багаар, ногооной гаража эхилхэдэнь, hү hаали зарим тэды дээшэлжэ эхилээ. hү hаалиин бүхы фермэнүүдтэ шахуу мүнөө сагаан эдеэн схээр абтана.

Малаа зунай бэлшээридэнь гаргаха талаар яhала тодорхой ажал ябуулаабди. Еарилгын материалай, тоhо, түлишын, электрын элшэ хүсэнэй хэды үнэтэй болоошье hаань, районой ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд арга хургаяа оложо, зуhалангуудай байрануудыень, хорёо хотонуудыень, иланГаяа залуу малые нара hалхинhаа, хура бороohоо далдалха, дээрээ hарабшатай хорёонуудыень заhабарилhан, бариhан, hэлгэхэ юумыень hэльбэн шэнэлhэн байна юм. Холын бэлшээридэ хүдэлхөөр ошоhон малшадтаа hайн эрхэ байдал байгуулха талаар хүдэлмэри яhала хэгдээ. Эдэнэрые ажаhуудалай, соёлой, медицинын талаар хангаха асуудалнууд мүн лэ шидхэгдэhэн байна. Нимэ тодорхой ажал ябуулаагүй hаамнай, зунай зуун үдэрэй хугасаа соо хямда сэнтэй продукци үйлэдбэрилжэ шадахагүймнай эли ха юм.

Энэ жэлэй хүшэр хүндэ эрхэ байдалые хараада абан, hү hаалиин 30 фермын тэн хахадыень зуhаландань нүүлгэhэн байнабди. Бэшэниинь үбэлжөөн дээрээ үлэнхэй. Эндэ шидхэгдэхээр бэшэ эльдэб шалтагаанууд биил даа. Залуу эбэртэ бодо малай 40 гаран гүүртэ, хонидой 150 отара холын бэлшээридэ абаашгданхай.

Мүнөө «сагаан алта» суглуулха кампани район доторнай түлэгтөө оробо. Эгээл эндэ абтаhан үрэ дүнгүүдээр хонишодой бригадануудай жэлэй ажалыень сэгнэхэбди. Нёдондо жэлдэ манай олохон ажахынуд нооhо хайшалха даабариинуудаа дүүргэжэ биралгүй бэлэй. Энэ кампани түргэхэн саг соо үнгэрдэгшье hаань, схэл харюусалгатай кампани гэhэн тоотой юм. Даб дээрэ нооhо хайшалалгын 16 пункт хүдэлмэреэ эхилэнхэй. Эдэнэй хүсөөр байгша ондо район дотор 80 мянган хонидой нооhон хиргдажа абтахаар түсэблэгдэнэ.

Нооhо хайшалха талаар энэ жэлэйнгээ даабариие дүүргэхын тула бүхы жэжэ-божо юумэндэ анхарха шухала. Пунктнуудта хонидоо асархаа эхилээд, эндэ хүдэлдэг хүнүүдые моральна болон материальна талаар урмашуулха хэрэг болотор асуудалнуудые дары шидхэхэ ёнотой болонобди.

Зунай бэлшээрийн үедэ энэ тохёолдоhон гээгдэлhээ гараха арга тэдэнэртэ бии гү гэhэн асуудалтай гаар Сэлэнгын районой хүдөө ажахын управленийн ахамад зоотехник Михаил Сабжаевич Аюровта, Бэшүүрэй районой хүдөө ажахын управленийн ахамад зоотехник Иван Агафонович Павловта манай корреспондент Д. ДОНДОКОВ хандаhан байна.

Зунай бэлшээрийе зүбөөр хэрэглэе!

ГЭЭГДЭЛhЭЭ ГАРАХА АРГА БИИ ГҮ?

Сэлэнгын болон Бэшүүрэй районудай ажахынуд үнгэрhэн малан ...бэ. Үбhэ тэжээлэй дуталдаhанhаа, ...ихидхэлэй талаар хүдэлмэриин hу...даhанhаа, мүн бэшэшье шалтагаа...нуудаа үбэлэй-хабарай hарануудта ...hүн мяхан багаар үйлэдбэрилэгдэжэ ...уда дагдаа, нитын адууhа малай ...ээ ...элгойнь хараа байса үсөөрөө, тэ...ажаг шэмэнь бага болоо. Түл ...ра үсөөнөөр абтахаhаа гадна гарза хоролтодо олоор оруулагдаба.

Мүнөө зунай бэлшээриин үедэ энэ тохёолдоhон гээгдэлhээ гараха арга тэдэнэртэ бии гү гэhэн асуудалтай гаар Сэлэнгын районой хүдөө ажахын управленийн ахамад зоотехник Михаил Сабжаевич Аюровта, Бэшүүрэй районой хүдөө ажахын управленийн ахамад зоотехник Иван Агафонович Павловта манай корреспондент Д. ДОНДОКОВ хандаhан байна.

С. АЮРОВ: — Байгша ...түрүүшын хахад түгэ... Үнэрhэн зургаан hадүнгүүдэй согсологдоо ...дышье hаань, бүхы...абажа харахада, hү hаа...болохон фермэнүүдтэ, за...бэртэ бодо мал түл...тэг, шахая таргалуул...үүргэнүүдтэ, мүн хонин...н бригадануудта үнгэр...гаг айхабтар хүндэ хү...байбэ. Үбhэ тэжээлэй ...hаhан дээрэhээнь үхэр ...нгаа, хонидоингоо ашаг...нь дэлэйлхиhаа шалгүйбди. Энэ гол шалта...на болоо, адууhа мал...лоор гараха оруулаг...Мал ажалай продукциие ...харабал, районоймнай ...нууд мяха үйлэдбэрилалаар нёдондонойнгоо ...эндэ яhала хүрэжэ ша...Харин hү hаа...hэн жэлэйхиhаа нилээд ...лдэ ороhойбди. Адуу...лаа, иланГаяа залуу ма...Гурин бүтэнөөр харуу...х баhал шадабагүйбди. ...гай ашаг шэмын доошол...шалтагаанинь гэбэл, ...тэжээлэй, иланГаяа тал...рнанай зуйлэй, даталда...на болоо. Ажахынуудай ...гаа тэжээлдэ гэжэ үлөө...талха, тарааниинь тиин...ье удаан болонгүйгөөр ...й үбэлжэлгын эхиндэ ...у дууhашоо hэн. Малшадай харюусалгатай хаhын эхинhээ үхэр, бурууда, хонидоо, түлгэнүүдээ тулюуршаг тэжээлэй рацион дээрэ табиhан байгаа. Үүда жэлнүүдтэл адли, гүрэнhөө туhаламжа болгон, тэжээлэй үгтэдэг hаань, байгша ондо мүртэй юумэн үгтэбагүй. Ажахынуудта хэлсээнэй болон сүлөөдэ табигдаhан сэнгүүдээр холимог гурид худалдажа абаха арга, зөөри хаанаhаа байхаб даа. Нэгэ килограмм холимог гурилай үнэ сэнгынь ажахынуудта үйлэдбэрилэгдэhэн литр hүнэй худалдаа абалгын сэнгhээ хэдэ дахин дээшээ байхадань, тэдэнэрэй абаха арга үгы ха юм. Мүн хүбэн сагаан нооhониннь хөөрэжэ, тоhолиг торгон болохо удхатай. Гарматаровай гэр бүлэ жэлhээ жэлдэ hайн үрэ дүн харуулдаг. Жэшээнь, байгша ондо эдеэнэр зуун эхэ хонидhоо зуун гурбан хурьга абаhан байна. Мүнөө эдэ хурьгад тангаршаалдажа, тобир томо болонхой, эхэнүүдээ дахан бэлшээнэ. Би хонидой түл абалгын үедэ нишээ нэгэ долоон хоногоор ерэжэ, хамhалгаа. Нимэрхүү хэмжээ абэхадань, hаалиин малай hүшэмэниинь хараа байса дээшэлдэг байгаа бшуу. Үбэлэй hарануудта hү hаалиар гээгдэлдэ ороhоноо зундаа, нажартаа тэрэнээ хүсэлдүүлэгшэ бэлэй. Харин байгша оной зунай hарануудай туршада районой олохон ажахынуудзуhалангууд дээрээ үнеэдтэ талха таряанай зуйл эдюулхэ арга боломжо үгы юм. Ушар тиимэhээ бидэ энэ жэлдэ гансал адуулгадаа найдаха байнабди.

Зарим ажахынуудай hү hаалиин фермэнүүд зунай бэлшээрийн түрүүшын үдэрнүүдтэ үнеэдээ зүбөөр, шадажа адуулhанай ашаар hү hааляа нэмээжэ эхилэнхэй. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой hаалишад мүнөө үдэртөө 254 килограмм hү абана. Энэнь май, июнь hарануудайхиhаа дээшээ болоно. Юрөөгэй малшад зунай бэлшээрие зүбөөр хэрэглэжэ шададаг гэжэ унинhөө хойшо хэлсэдэгынь баhал зүбтэй. Эдэнэр малаа тунга ногоондо адуулхынгаа хажуугаар тэдээндээ нэмэлтэ тэжээл эдюулжэ, бага бэшэ аша үрэ туйладаг байна. Химийн совхозой hаалишад мүнөө 231 килограмм hү hаана гэхэ гү, али нёдондо жэлэй энэ үеынхинөө хоёр дахин ехээр сагаан эдеэ үйлэдбэрилнэ. Кировэй нэрэмжэтэ совхозой Дунда-Бүхэнэй hү hаалиин фермын коллектив нэгэ үнеэнhээ үдэр бүхэндэ арбаад килограмм hү абадаг болонхой. Эдэнэр зуhаландаа нүүжэ ерэhээр үнеэдээ үдэр, hүнигүй адуулдаг болоhоной ашаар нимэ үндэр дүн туйлажа шадаба бшуу. Энэ фермые дүй дүршэлөөр баян хүтэлбэрилэгш

РЕСПУБЛИКЫН ДЭЛГҮҮРЭЙ ХАРИЛСААНУУДТА ОРОЛГЫН ОИСО ШЭНЖЭНҮҮД

Һүүлэй жэлнүүдтэ ороной, тэрэнэй регионуудай арадай ажахые дэлгүүрэй харилсаануудта дамжан оруулхаар засагай элдэб зургаануудай олон тоото шиндхэбэринүүдые абабашье, экономикын байдал һайжаруулагданагүй. Нинтын үйлэдбэридэхи байдал тогтууригүй байнаар. Арадай ажахын шэнэ шэнэ һалбаринууд доройтолгодо орожо, улам түгшүүрилтэй болоно.

Экономикын дэлгүүрэй оршондо оролгодо һаад түбэг ушаруулһан гол шалтагаануудай нэгэн гэхэдэ, дала гаран жэлэй туршада хэрэглэгдэһэн түсэблэлгэ-хубаарилгын гуримай эрхэ байдалда байгуулагдаһан ажахын комплексын оисо өөрсэ байгууламжа дэлгүүр бүрилдүүлгын программа соо хараалагданагүй. Тиимэһээ мүнөө бэлүүлэгдэжэ байгаа экономическа реформо ажахын комплексын үндэһэ—хангалга, материальна баялигуудые үйлэдбэрилгэ дайрангуй, имагтал хубаарилгын гурим хубилгаха шэглэлээр ябуулагдана. Энэмнай һалан бутаржа байһан ажахы бэшэ, харин ороной хүтэлбэриин ухаан бодолдо зохёогдоһон ямар нэгэн «экономическа модель» хубилгагдана бшуу.

Иигэжэ гайхалтай байдал тохёолдоод байна. Нэгэ талаараа манай ороной, тэрэнэй регионуудай матеориальна үйлэдбэриин гурим хүгжэнги гүрэнүүдһээ техническэ технологическа талаараа ехэ гээгдэлдэ ороһон байхада, Франци, ФРГ, Итали, болон хүгжэнги бусад гүрэнүүдые һажаан дуурьяһан дэлгүүр бүриддүүлгын программанууд бии болоо.

Республикын ажахын комплексын шэнэ-шэнэ үйлэдбэри, һалбаринуудай дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн орожо эхилһэн үшар Россин бусад нютагуудтал адли Буряад ороной үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй мүнөө болотор хүгжэжэ байгаа оршон байдалые үндэһөөрнь шахуу хубилгаба. Ажахы эрхилэлгын түсэблэлгэ-хубаарилгын гуримай бэлүүлэгдэжэ байһан эрхэ байдалда республикын үйлэдбэрилгын хүсэнүүд арбан жэл болоод лэ хоёр дахин нэмэгдэдэг һэн. Тиин байгаалиин нөөсэнүүдээр баян, элдэб һалбаринууд өөрынгөө түсэбэй ёһоор хэдэг капитальна һомололго республикын саашанхи экономическа ургалтые хангаха гээд һанагдадаг байгаа. Гэбэшье Россин дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн орожо эхилһэн үедэ Сибириин ажахын комплексдо, Россин Федерацин дотор нинтын ажал хубаарилгада республикын арадай ажахын эзэлдэг һуури, дүүргэдэг үүргые үндэһөөрнь хубилгаа. Республикын экономико индустриально-аграрна гээд сэгнэгдэдэг һэн. Юуб гэхэдэ, Буряад орондо үйлэдбэрилэгдэдэг продукциин гурбанай хоёр хуби промышленность гаргадаг байгаа бшуу. Гэбэшье Буряад ороной социально-экономическа байдал хүдөө ажахын байдалһаа дулдыдадаг гэһэн марксис политэкономиин хаана бодолдо таарахагүй байгаа гэжэ республикын эд бараанай-мүнгэнэй гуримда орожо эхилхэдэ элирүүлэгдээ юм. Тиинһээ тинтэрээ хүршэ Монгол ороннһоо дүрбэ дахин ехэ промышленна хүсэ шадалтай манай республика мүнөө үедэ нэгэ миллион хүн зоноо эдеэ хоолоор хангажа шадахагүй байхаһаа гадна эрдэм һуралсал, элүүрые хамгаалга, соёл, эрдэм ухаан болон социальна бусад гол һалбаринуудые бэеэ даагаад мүнгэ зөөреэр һомолжо шадахагүй байшоо.

Алтаар, ангай арһаар, ой модоной материалнуудаар, үнгэтэ металлнуудаар болон шухаг бусад материалаар ороние хангадаг республика ондоо тээһээ элдэб тэдхэмжэ, урьһаламжа абангүйгөөр өөрынгөө гүрэнэй бюджет бүрилдүүлхэ аргагүй байна. Арадай ажахыда элдэб һалбаринуудай зонхилһоньһоо боложо, тэрэнэй экономикодо бий байгаа асуудалнуудые шиндхэлгэдэ Буряад Республикада хойшолуулащагүй туһаламжа үзүүлхэ тухай Россин Федерацин Президентын зарлиг горитой туһа хүргэхэгүй байна. Республикын үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй 90 гаран процент ороной арадай ажахын һалбаринуудай уг залгамжагшадай мэдэлдэ мүнөө болотор байһаар. Тиимэһээ республикын засагай зургаанууд Буряад ороние дэлгүүрэй харилсаануудта даамайгаар, хүн зоной социальна һуудал байдал хамгаалангяар шэлжэн орожо шадахагүй, Россин Федерацин Президентын зарлигые шэнжэлэн хараһанай ёһоор, Буряад орон ажахы эрхилхэдээ хүршэ Яхадай-Саха республикаһаа экономическа үргэн эрхэгүй байна. Гэхэ зуура минерально-түүхэй эдэй нөөсэ баялигуудые ашаглахын тула гадаадын мүнгэн зөөрин һомолхо асуудалаар харинн гүрэнүүдтэй бэеэ даагаад хэлсээ баталха аргагүй байнабди. Мүнөөнэй Россин хуулинууд соо хараалагдаһан концессионно, лицензионно хизаарлалтануудһаа боложо, бэеэ даанги байлга тухай соносхоһон республикамнай өөрын экономическа политика бүридүүлжэ, бэелүүлжэ шадахагүй болоно. Республика малтажа абаһан алта, байгаалиин бусад нөөсэ баялигуудай зарим хуби өөнэдөө мэдээд хэрэглэлгэ Россин Президентын зарлигаар зуб-шөөгдэбэшье, хуулинуудай элдэб статьянууд тэрэниие бэелүүлгые хорихо шадалтай байна бшуу.

Ороп доторхи үнэ сэнгүүдые дэлхэйн хэмжээндэ хүргэлга, элдэб предприяти, нэгэдэлнүүдые гүрэнэй мэдэлһээ гаргалга, үмсэлэлгэ хадаа регионуудай дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн оролгые гэршэлнэ гэжэ тоологдодог гээшэ. Энэ зуб, Гэбэшье эд бараанай-мүнгэнэй гуримай эрхэ байдалда регионуудай засагай зургаанууд, предприяти, нэгэдэл болон бусад коммерческэ хуби заяанайнгаа түлөө харюусалга бэеэ даагаад абажа ябахаар һураха ёнотой. Үгы гэбэл, энэ гурим хэрэглэжэ эхилһэн экономическа реформын политика ашаг үрэгүй байха бшуу. Тиигээдшье дэлгүүрэй харилсаануудай эрхэ байдалда ёһотоор ажахы эрхилжэ шадахагүй регионууд (республиканууд) хэндэ хэрэгтэй байхаб даа. Иигээд болохолоороо эд бараанай-мүнгэнэй харилсаануудай эрилтэнүүдые адли тэгшээр сахилга предприятинуудта, нютагай тэрэ тоодо регионально засагай зургаануудта хабаатай болоно.

Экономическа реформын эхин шатада Россин гүрэнэй бюджедэй дефицит усадхаха зорилготойгоор регионуудта мүнгэ зөөри һомолгын ажал ябуулгада эрид хизаарлалта хэгдээ. Энэнһээ боложо, республикын капитальна барилгын хэмжээн доошолуулагдаа. Мүнгэ зөөри хизаарлангүй һомолдог үе сагташье энэ һалбари бусадта орходоо муу байдалтай һэн. Тиигэжэ арадай ажахыд шухала энэ һалбари доройтон уналгын байдалда оронхой. Россин Президентын зарлиг соо мүнгэ зөөри һомолгын асуудалнууд шиндхэгдэнгүй үлөө. Гансал 1990 оной хэмжээгээр материально-техническэ нөөсэнүүдээр 1995 он болотор хангаха тухай хэлэгдэнэ. Эд бараанай-материальна нөөсэ баялигуудай оло дахин үнэтэй болоһонһоо уламжалан, үйлэдбэриин шэглэлэй объектнүүдһээ гадна республикын хотонуудта, аймагуудта гэр байра барилгын программанууд бэелүүлэгдэхэгүй байна.

Машина бүтээлгын, металл болбосоруулгын һалбаринуудта мүн лэ хүндэ байдал тохёолдонхой. Үрдилгын, монополи усадхалгын эрхэ байдалда тааралдуулагдаагүй энэ һалбаринууд технологиёо түргэнөөр һэльбэжэ, гаргадаг продукцияа шэнэлжэ шадахагүй байна. Ороной сэрэгэй-промышленна комплексын һалбаринуудта амгалан сагай продукци гаргадаг болгохо талаар программын бэелүүлэгдэжэ эхилэгдээгүй һэн тула республикын авиационно промышленностиин байдал улам түгшүүрилтэй болоно. Локомотив-вагон заводнһабарилгын заводто, «Электромашина», «Теплоприбор» заводуудта, нарин сэмбын комбинадта шиндхэгдээгүй асуудалнууд олон юм. Элдэб концернүүдэй мэдэлдэ байһан эдэ предприятинууд бэеэ даагаад үйлэдбэриеэ үргэдхэхэ аргагүй гээшэ.

Экономическа, үйлэдбэриин харилсаа холбоонуудай таналдаһаһай һүүдээрхи шэнэ байдалда бүхыдөө ажахын комплекс бэлэн бэшэ байшоо. Тиимэһээ Союзай, федеративна министерствонуудэй, албан зургаануудай эрилтэ хэрэглэмжэ хангалгада шэглүүлэгдэһэн регионально экономико ороной ажахын хубилалгада, эд бараанай-мүнгэнэн харилсаануудта оролгодо бэлэн бэшэ байгаа бшуу. Республикын арадай ажахын үйлэдбэрилгэн продукциин дүрбэнэй гурбан хуби регионой гэхэ гү, али бүхы Сибириин дэлгүүрэй эрилтэ хэрэглэмжэтэй зохилдон тааранагүй. Гадна нютагай экономикодо хэрэгтэй түүхэй эд, материалнуудай гурбанай хоер хуби Сибирьһээ гадуурхи нютагуудһаа, элдэб гүрэнүүдһээ асаргадана. Гэхэ зуура республикын машина бүтээлгын, металл болбосоруулгын предприятинуудай продукцинин 80 гаран процент Сибириин экономическа районһоо гадуур эльгээгдэдэг юм. Тэдэнэр хэрэгтэй техникэ, тухеэрэлгын 80—90 процент ороной баруун нютагуудһаа худалдажа абана.

Мүнөө холын нютагуудһаа хэрэгтэй зэр зэбсэгүүдые, түүхэй эд, материалнуудые олонхи предприятинуудай асарха шадалгүй болоо һэн тула регионой экономико дэлгүүрэй таһаршагүй хуби болоно. Тиимэһээ республикын ажахын комплексын дэлгүүрэй харилсаануудта оролгын үедэ экономикын байгууламжа үндэһөөрнь хубилгалга гол шухала юм. Энээниие хангаха хүсэ ехэтэй арга байгуулаагүй һаа регионой экономико хубилгалга олон, жэлээр удааруулагдаха, тэрэнэй экономическа байдал тогтуургүй, түгшүүрилтэй байха. Иигэжэ реформо гээшэ хубисхалай түргэн хубилалтануудай орондо ерэһэн социально-экономическа айхабтар орёо хүгжэлтэ болоно бшуу.

Б-М. БАЛДАНОВ,
экономикын эрдэмэй кандидат.

«Захааминай тайга захагүй бэшэл»

гэһэн статья тухай

ОРОЙ БЭШЭ

Нютаг нютагуудай урдаа хараха зон—багшанар, эрдэмтэд, журналистнууд — юрэдөөл, ямаршье мэргэжэлэй түлөөлэгшэд ой модоёо аршалха гэжэ оролдоно. Гансашье захааминайхид бэшэ, Буряадай бусад аймагуудай хүн зон энэ тэмсэлдэ оролсонхой. Юуб гэбэл, промышленна аргаар, ехэ хэмжээгээр отологдоогүй модотой гансал булан—Захаамин Буряад орондомнай үлэнхэй ха юм.

Теэд мүнөөшье эндэхи ой модон заримашуулай амар заяа үзүүлнэгүй. «Бурятлестопром» нэгэдэлэй Баян-Голой леспромхоз жэлдээ 10 мянган кубометр модо бэлэдхэнэ. Энээнэ 30—50 мянгада хүргэхэ һанаатай. Зэдын комбинат, районой, хүдөөгэй модо бэлэдхэгшэд гээд тоолобол, дабхасалдаһаар нилээн олон болоно бшуу. Юрэнхыдоо далайн нюруу-һаа холо дээгүүр, һарьлагай амисхаалтай энэ газар бүхы Буряадай байгаалиие аршалха, абарха гэжэ заяагдаһан мэтэ юумэл.

Хэрбээ ехэ хэмжээнэй модо отололгын эхилэгдээ һаа, Зэдэ, Сагаан Морин, Баян-Гол, Ехэ Мэлэ, Һонгино, Хамни, Хара-Хужар, Химнэ голнууд шадарые, заримаайнь эхине заатагүй дайраха. Дүтэ, холын ой модоной, уһа голой амидаралда, алдарта арюухан Байгалдамнай сэхэ нүлөөлжэ байха шэмэ ехэтэй эхин һудал эгээл эндэ ха юм. Шэмэрүүн, мүнхэ сэбдэг, хүйтэн шэнжэтэй энэ дайдада гар хүрэбэл, экологическа ёһотой хохидол болохо.

Хадата энэ нютагта олон жэлдэ хүдэлхэ зуураа экологическа, зоологическа, байгаали хамгаалгын олон шэнжэлгэнүүдые үнгэргөө һэм. Ой тайга соогуурнь ото һэтэ ябааб. Эрдэмтэдэй зүблөөнүүд, байгаали хамгаалха асуудалаар болоһон конференцинүүд дээрэ эрдэмтэд-зоологуудтай, охотоведүүдтэй суг Удалхын («Снежинский») заказник эмхидхэхэ тухай дурадхал оруулаа бэлэйб. Тиихэдээ ан амитадай аймаг хамгаалгые һайжаруулха, хүн зоной дунда экологическа эрдэм мэдэсэ дэлгэрүүлхэ талаар оролдолго гаргаһан байхаб. Ямар ушарһаа эдэ бүгэдые дурданабиб гэбэл, хэн хэмнайшье хүн нэрэеэ, хүн һэшхэлээ һанажа., байгаали хамгаалгада багаханшье һаа, өөрын хубитаяа оруулааб гэжэ хэлэхэ эрхэтэй байгаа һаа, туһа асархал.

Захааминда ой модон үлүүсэ ехэ, аяар 1 миллион 200 мянган гектар гээд мэргэжэлтэд тоолоһон байдаг. Тиимэшье байгаа гэлэй, теэд энэ тоодо обтоһоной хэрэггүй. Юуб гэбэл, эдэ ойнуудые гол хэрэглэмжэдэ отолжо яашье болохогүй. Өөрын онсо шэнжэтэйень байгаали хамгаалагшад, эрдэмтэд бодотоор ойлгоно ха юм. Нютагай барилгада, түлеэндэ багa хэмжээгээр бэлэдхэхэдэ, ехэ хохидолгүй гэжэ һанагдана. Гэхэ зуура нимэ отололгые илангаяа Баян-Голдо бага болгохо, үгы һаа огто болюулха хэрэгтэй.

«Забайкаллес» концерн эндэхи ой руу дугташахадаа, гол түлэб экономическа олзын талые харана гэхэ гү, али үдэрэй, дэлгүүрэй эрилтэнүүдһээ уламжална. Байгаалиин оршом хэзээдэшье, илангала мүнөө, үйлэдбэришэдэй һанаае зобооногүй гэжэ эли ха юм. Гүйсэд эдеэшэһэн, утэлһэн модо отолхо, ойе сэбэрлэхэбди гэлдэхэ. Теэд үни урданһаа байгаалида хэзээдэшье үлүү юумэн байгаагүй, байхашьегүй. Модо ашаглагшад «үлүү модон» гэһэн ойлгосо һанаанһаа абажа бии болгожорхёод, хүн зониие үнэншүүлхые һэдэнэ бэшэ гү?

Захааминда 35 мянга шахуу хүн ажаһууна. Эндэнэрэй дунда уг залгамжалһан ангуушад олон. Агнуурийн үнгэрһэн хаһада эдэнэр 250 ларза туша агаа. Энэ сэнтэй зүйлэй грамм бүриин түлөө баруун, зүүн талымнай бизнесменүүд 700-һаа 1000 хүрэтэр доллар түлэхөөр бэлэн. Баабгайн һүлһэн, бугын шуһан эбэр, хушын һамар, туруута ангуудай мяхан, улир жэмэс... Олзоборилогдоһон, суглуулагдаһан эдэ бүгэдэ тайгын хэшэг бэлэдхэгдэһэн модоһоо бүри үнэтэй сэнтэй болохо ха юм. Ангуушад өөһэдөө энээниие һайн ойлгодог, ой тайгаяа гал түймэрһөө, браконьернүүдһээ хамгаалхые оролдодог. Хэрбээ ой хубшэеэ промышленна аргаар хюдаа һаамнай, дурсагдагша баялиг дахин тэхэрихэгүйгөөр хосорхол. Уламжалан шииг нойтон багаар ородог болохо, ган гасуур, гасадан болохо.

Нэгэ нимэ баримта: 1 тонно ургамал (модо һөөгүүд, ногоон—хамаагүй) 100 миллиметр шииг нойтотой адли гэхэ гү, али ой модо отолходо, саһа, бороо урданайхиһаа багаар ородог гэжэ обёорогдонхой.

Эрдэмэй нимэ баримта хараадаа абаагүйдэ аргагүй: ой модоной үсөөрхэдэ, наранай элшэ хүсэ хэрэглэлгэ хородог байна. Энэмнай бүтэшэгүй үзэгдэл болохо. Юуб гэбэл, оршон тойрондо гансал ургамалнууд наранай элшэ хэрэглэн, элдэб ургаса, үрэ үгэнэ. Һархяаг, үлир жэмэс, талха тарыан...

Гүрэнэй, нинтын, дулдыданги бэшэ шалгалта мүнөө гансашье Захааминай бэшэ, харин Зэдын, Сэлэнгын, Яруунын, бусадшье аймагуудта үнгэргэхөөр болоо.

Модо отололтын асуудалнууд имагтал модо бэлэдхэгшэдэй кабинедүүд соо шиндхэгдэхэ бэшэ, харин эдэ нютагуудта, аймагуудта ажаһуугшадай һанамжа, хүсэлһөө сэхэ дулдыдаха ёһотой.

Түгэсхэлдэнь ургэн Буряад орондо ажаһуугшадта хандажа хэлэхэ байнаб: мүнөөдэр үшөө орой бэшэ, отололгодо ороогүй модоёо абарха аргатайбди. Тиимэһээл «Бидэ эндэ ажаһуунабди, эндэхи газарай эзэдбди» гэжэ шангаар мэдүүлхэ саг захааминайхидта хүрэжэ ерэ.

М. ШАРГАЕВ,
Байгалай Улаасхоорондын фондын түбэй советэй гэшүүн, биологиин эрдэмэй кандидат.

Гусиноозерскын тоһоной заводто сүүдхэдэ 18—20 тонно һүн тушаагдана. Тус предприятиин дүрбэн цехтэ таби гаран хүн хүдэлжэ байдаг. Эндэ дүй дүршэлтэй хоёр мастер Лидия Борисовна Петренко, Галина Георгиевна Лосева гэгшэд хүдэлнэ. Ажалай ветеранууд Евдокия Черных, Роза Бадмаева, Мария Черниговская, Сэсэгма Цыренова гэгшэд һайн үрэ дүнгүудые түйладаг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: тоһоной заводон үнинэй хүдэлмэришэн Ольга Андреевна Дери-Земля.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ААРАГ ЗҮБЛӨӨН, АРЬБАГҮЙ МАЛШАД

Районой малшадай зунай зүблөөндэ ерэгшэдэй олонхиндонь тэрэ садхалан, амгалан сагта һайнаар хүдэлөө һаа, мүнөөнэйхидэл «модохиршоһон» мүнгэн бэшэ, харин дүүрэн сэнтэй совет түхэригүүдые абаад, үглөөдэр үшөө байдалнай һайжарха гэжэ этигэжэ ябадаг үеһэ мүнөө үльгэр гү, зүүдэн шэнгээр һанагдадаг болонхой.

Хүдэлөөд олохо, абаха юумынгээ ээлтэй хада нинтын ажал хэхэ гэжэ оролдохоёо хүн болишоо гээшэ ха. Ушар тиимэһээ ёһотой зүблөөн болоогүй гэжэ тэмдэглэмээр. Юуб гэхэдэ, эмхидхэгшэдэй хэдышье оролдоо һаань, нэгэшье һаалишан, нэгэшье хоншон бодожо үгэ хэлээгүй.

Һалбаридаа тохёолдоһон үйлэ хэрэгүүдые, эгээн түрүүн өөһэд өөһэдынгөө хүдэлмэри сэгнэжэ, шэнжэжэ үзөөгүй һаа, урагшаа дабшаха аргамнай байхагүй гэжэ районой захиргаанай гулваа В. Д. Цыренов зүб хэлээ һэн.

Жэшээлхэдэ, байгша оной июниин 1 болотор 12.751 центнер һүн һаагдаа. Үнгэрэгшэ жэлэй энэл үеынхитэй сасуулха болоо һаа, хахадһаань багахан дээшээ болохо. Иимэ байдалтай эбсэжэ болохо аал?! Тиинһээ тинтэрээ үнгэрэгшэ жэлэймнай мал ажалай дүнгүүд үндэр байгаа бэшэ юм.

Энэ дүнгөөр багсаахада, жэлэй эхиннһээ үнеэн бүриннөө 414 килограмм һүн һаагдаһан болоно. Энэмнай һайн һаалишанай зунай нэгэ һарада һаажархихаар хэмжээнэй һүн ха юм.

Энэ талаар илангаяа Аргадын совхоз гээгдэлтэй. Табан һарын туршада дунда ээргын һаамынь 227 килограмда хүрэнхэй. Энээгээр бодоходо, аргадыныхидай нэгэ үнеэниинь үдэрэй килограмм хахад һү үгэһэн болоно. Иимэрхүү «амжалтатай» ажахыда хаанаһаань олзо, оршо орохоб? Аргадын совхозоорхин гэхэ гү. али «Аргада» эблэлээрхин энэ гээгдэлһээ гарахын тула юу бүтээнэб? Директорыньшье, һаалишадшье энэ асуудал дайража, зүблөөн дээрэ үгэ хэлээгүй байха юм.

Гэхэтэй хамта иимэрхүү байдалтай бусадшье ажахынуудай түлөөлэгшэд баһал «хамараа хараад» һуугаа бшуу.

Районой инспектор Д. Я. Доржиевай, племпредприятиин директор Ш. Ц. Цыреновэй богонихон мэдээнүүдһээ лаблахада, жэлэй эхиннһээ 1563 тугал, 16688 хурьган, 312 унаган түлжүүлэгдэһэн болоно. Мал ажалда урагшагүйдэһэн үнгэрэгшэ жэлэйхиһээ дүнгүүд мүнөө жэлдэ үшөө доошолоо гэжэ элеэр харагдана.

Энээннһээ гадна малай гарзалһаниие тоолобол, 689 үхэр, 9023 хонин, 123 морид болоно. Эндэ ямар нэгэн гай усалай гэмэ үгы. Россин засаг түрэһөө эхилээд, адагынь бригадирнууд хүрэтэрөө хүдөө ажахыдаа хайша хэрэг, хайхарамжагүйгөөр хандадаг болоһонһоо гээ һаа, алдуу үгы ха.

Колхоз, совхозуудые хубилгалгын эхилһэн сагһаа мэргэжэлтэд ямар ажахы руу шургахамнайб гэжэ бодомжолхоһоо сааша өөһэдынгөө гол ажалда һаналаа табинагүй.

Саашадаа малайнгаа тоо толгой олошоруулхын тула үнеэдээ ороондо оруулха, искусственна үрэжүүлгэ хэхэ хүдэлмэридэ ехэ анхарал хандуулха зэргэтэй байгаа.

Заншалта зунай зүблөөн дээрэ эдэ мэтэ шухала асуудалнуудаар ёһотой хөөрэлдөөн болоогүй. Районой хүтэлбэрилэгшэдэй хэлэһэн үгэ дэмжэгдээгүй үлөө. Һүниин 12 болотор үнеэдээ бэлшээхэ, үдэрэй 3 дахин һааха, зунай байрада бүнлуулһан эдеэ нэмэжэ үгэхэ гэхэ мэтэ захяа, заабаринуудынь тэндэ нуугшадта ямар нэгэн нэмэлтэ бэшэ, бэд даа.

Зүгөөр Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүү һаалишан Ц. Г. Цыбиковагаи дүй дүршэл айлшадые ехээр һонирхуулжа, семинарай хүдалмэриин шэмэг болоо. Өөрөө зоотехник мэргэжэлтэй байһан, районой захиргаанай гулваа гүнзэгы мэдэсэтэнгээр хоорэжэ, шадамараар семинар хүтэлбэрилөө.

Ялалзаһан үһэтэй, тобир, томо бэстэй, ехэнүүд дэлэнтэй үнеэдыень харахадаа, гайхамаар байгаа бэлэй. Теэд эдэнь тусгаар ямар нэгэн үүлтэрэй бэшэ, харин эндэхи ажахынуудаар байдаг юрын лэ үнеэдэй түл. Гэбэшье тэрэнэй харуулһалдаг 14 үнеэд үдэрэй 133 килограмм һү үгэнэ.

Эндэшье ямар нэгэн эрдэмэй нээлтэ гү, али тусгаар юумэн үгы. Залуу бүлэг үнеэдые суглуулжа абаһаар ехэл ханалгатайгаар эдеэлуулхэ, уһалхаһаа гадна хүхэ, дэлэнтыень хүгжөөхын тула үлэрэй 4—5 дахин һаадаг байгааб гэжэ Ц. Цыбикова хөөрэнэ.

Һаагдаһан литр һүндэ хахад килограмм хэмжээнэй холимод тэжээл хуурайгаар мүнөө болотор үгэнэ. Ондоо ямаршье нюуса байхагүй. Хүн бүхэнэй оролдолгоһоо, хандасаһаа ажалай амжалта түйлагдадаг гэжэ бүгэдэндэ мэдээжэ бэлэй.

Үшөө нэгэ һайн юумэниинь гэхэдэ, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозойхид бодо малайнгаа түл һайжаруулха зорилго урдаа табижа, хара эреэн үүлтэрэй бухануудые хүдалдажа абанхай. Тэдэнэй туруушын түл мүнөө жэлдэ абтаа. Тэдэнээ олон соо худхажархингүй. Һүтэй үүлтэрэй үнеэдые олошоруулха хүдэлмэри холын хараатайгаар ябуулаа һаань ашагтай бэлэй.

Мүнөө һү, тарагай дэлгэрдэг зунай зулгы хаһа. Юунэйшье боложо байгаа һаа, энэл үедэ малшаднай ажалайнгаа һалбаринууд һайжаруулжа, үндэр амжалтануудые түйлаха байха гэжэ этигэхэ дурам хүрэнэ.

В. ГОМБОЕВ.
Хурамхаанай район.

«ЗОРИҺОН ХҮН ЗОЛТОЙ»

Шэнэ юумэн тухай һураг суу түргэн тарадаг ааб даа. Нёдондо хабар Владимир Лонсонович Бакшаханов «Коммунизм» колхозой Үбэр-Тураг гэжэ газарта фермер боложо, хартаабха, малай тэжээд ургуулха гэжэ шиндээ юм.

Ушарынь юуб гэхэдэ, В. Л. Бакшаханов олон жэлдэ Ахынгаа район соо элдэб хүтэлбэрилхы тушаалда хүдэлһэл Журналистнуудай холбооной гэшүүн, юрэдөөл хара ажалда ехэ хүдэлөөгүй хүн байгаа.

Үбэр-Турагта урдань хэдэн айл һуудаг байһан аад, тэдэнь хуу нишэ тиишээ зөөгөөд, гэр, байрануудынь задалагдажа һалаһан, хооһон тала үлэһэн байгаа.

Бакшахановтан энэ газартаа Хара-Хужар тосхонһоо хуушан гэр асаржа табяад, адууһа малай байра түхеэрһэн юм. Үмсынгөө хоёр үнэ, 2—3 буруу, хашараг, эндээ асараа. Колхозһоо үшөө 30-аад хони хүдалдажа абаа.

Түрүушын жэлдэ тэндэхи газарайнгаа заримые хахалуулжа, 1,5 гектартань хартаабха тарижа туршаба.

Тиимэһээ Владимир Бакшаханой эндэ хартаабха үргүүлжа туршаха гэжэ зүрхэлһэниинь өөрын удхатай, холоһоо эхитэй байгаа. «Зориһон хүн золтой» гэжэ, үнгэрэгшэ намар эртын хюруулда ургасаяа бага-сага дайруулан алдажа байгаад, тэрэ өөрынгөө газар дээрэһээ бүхыдэнь 220 шахуу центнер яһала томо хартаабха малтажа абаа юм. Тэрэнээ хуу шахуу «Коммунизм» колхоздо (мүнөө тэрэнь «Малшан» гэжэ нэрэтэй эблэл болоноһой) туушаагаа, хамта 7 мянган түхэриг олзо абаа юм.

В. ГАЛСАНОВ.

Дэлгүүрэй оршо

түрэһэн бодолнуу

ХЭН ЗЭМЭ БОЛОНОБ

Һүүлэй жэлнүүдтэ, илангаяа байгша оной хабар томошье, багашье ажахынуудай тарыашад, механизаторнууд өөһэд өөһэдынгөө газар тарыалан элдүүрилхэ талаар нилээд олон бэрхэшээлнүүдтэй ушарба. Шухаг болошоһон запас хэрэгсэлнүүд, үнэтэй болошоһон бүхы техникэ, тоһо түлишэ гэхэ мэтэ гол бэрхэшээлнүүдынь болобо. Ушар тиимэһээ газар тарыалан юрэл элдүүрилхэдэ—газар хахалха, орооһото болон тэжээлэй ургамалнуудые тариха, ургасын хойноһоо харуулһалха хэрэгнай угаа үнэтэй болошоо бшуу. Жэшээ болгон хэлэбэл, хүсэ ехэтэй К-700 түхэлэй трактораар нэгэ халаанда хүдэлжэ гарахада, аяар 300 килограмм дизельнэ түлишэ гаргашалагдана. Мүнөө сагта гурбан центнер солярка хэдытэб гэбэл, энэмнай аяар 2000 түхэригэй сэнтэй болонхой. Энэ талаар бүхы бии байһан тракторнуудаа, автомашинануудаа тоһо түлишөөр хангахадамнай, хэдэн зуугаад мянган түхэриг гаргашалагдаха байна бшуу.

Үнэ сэнгэй мүнөө үедэ барригдашагүйгөөр дээшэлэлгэ манние, Тарбагатайн районой үйлэдбэриин «Агропромхимия» нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэдые, мүн лэ «хүндүүлхэйгээр» дайраба. Энэмнай юун бэ гэбэл, тарыашадта манай бэелүүлһэн агрохимическэ хангалга баһал 7—10 дахин дээшээ үнэтэй болошоо. Тиимэһээ тарыашадай ажахынуудай нэгэдэлнүүд газар элдүүрилхэ ургаса ургуулха хэрэгтэ манай хэдэг хангалгаһаа арсажа захаланхай бшуу.

Ажахынуудай, нэгэдэлнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй энэ мүнөө тохёолдоһон байдалые ойлгоогүй байһанһаань, нимэ арсалтанууд болоно гээшэ гү гэжэ би өөрөө ойлгогшоб. Органическа болон минеральна үтэгжүүлгэнүүдые шэрэжэ, газарай хүрьһэндэнь оруулха, полинуud дээрэ таригдаһан ургасыень бог үбһэнһөөнь хамгаалха талаар тодорхой хүдэлмэри ябуулха хэрэгтэй гэжэ тэдэнэр һайн ойлгодог шуу. Эдэ бүгэдын хэды үнэтэй болоошье һаань, ургасадаа хохидол ушаруулан, газарайнгаа үрэжэлтэ хубиень һайжаруулха, мүн энэ талаар заатагүй эрхилэгдэхэ ёһотой хүдэлмэриһоо арсахэ баатай болоно гээшэ гүбди?

Урдандаа ямаршье тушаал эзэлһэн агроном бүхэн аммиагтай уһа оруулагдаагүй полиие хахалуулдаггүй, культиваторaар элдүүрилгэ хүүлэдэггүй байгаа ха юм. Иланганяа үрэһэнэй үйлэдбэрилэгдэхэ участогууд дээрэһээ тогтууритай үндэр баян ургаса абаха зорилготойгоор эрэмэтэй технологи хэрэглэгдэһэн талмайнууд дээрэ нимэ ажал заатагүй ябуулагдаха эрилтэтэй байгаа бшуу. Мүнөө дэлгүүрэй экономикын оршон байдалда тарыан ажал эрхилэгшэдэй бидэнээ хооллуулдаг, элэлүүлдэг энхэ һайхан газартаа анхаралаа хандуулхаяа болишобо ха даа. Энэнь лэ халагламаар байна.

Финансова талаар хүндэхэн, хүшэрхэн байдалда ороһон ажахынууд, нэгэдэлнүүд агрохимигүүдэй хангалгаһаань арсана. Энэнь тэдэнэрэй тон гол шалтагаанинь болоно гэжэ ойлгонобди. Энэ хэлэгшэеэ хэдэн жэшээнүүд дээрэ харуулхада өөрэгүй. Орооһо тарла үйлэдбэрилдэг гол шэглэлтэй, финансова талаар шанга байдалтай ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд энэшье гээд тарыашад тоолоно.

СТАРЫЙ ОСКОЛ (Белгородско область). Эндэхи электрометаллургическа комбинадай хүдэлмэришэд мяханай элдэб зүйлнүүдые бүтээн гаргажа захалаа. Иимэ шэнэ цех ашаглалгада оруулагдаба. Испан фирмэнүүдэй туһаламжаар тэрэ баригдажа, халаанай туршада 3,5 тонно мяха буйлуулан болбосоруулха юм. Эндэ горнягууд ба металлургнуудай баригдаһан нимэ гурбадахи предприяти ашаглалгада оруулагдаба. Стойленска ба Лебединска уулын баяжуулгын комбинадуудта нимэ цехүүд хүдэлжэ, өөрынгөө ажалшадые мяханай зүйлнүүдээр хүсэд хангана.

МОСКВА. Россин Федерацин Президентын ургаса хурьалгада туһалха гэһэн Зарлигтай зохилдуулан, автомобильна 40 батальон бүридхэгдэжэ байнхай.

Олонхи подразделениууд запасһаа уригдаһан жолоошодоор бүридхэгдэнэ. Мүнөө алба хэжэ байһан сэрэгшэдһээ ороидоол 4 автобатальон бүридхэгдөө. Россин полинуудта орооһото ба худее ажахын бусад продукци зөөхын тула бүхы мянган авто дэхэ юм.

Россин Х нистерство т тагуудта х тодорхойлох мобильнууд гуйлтатайга болон облас гаануудай сын Федера министерств башье, урга рэ ашаг үр хабди гэжэ найданагүй.

Зарим а тэлбэрилэгш сэндэ найда усөөнөөр э ба Курска гэй жолоошо һаа арсаа. лэгшэд Пре гыс тоонгы батальонуу эрхэ байлаа гөө эрилтэ Жэшээлхэдэ стиин захир батальоной үлэхэ һаань һаламжа эр

Бүряадай бااһан нимэ Май һарадаа болоһон усэ рэгтэ эндэ он хэрэглэ

СНГ: тобшо һонинууд

ШЭТЭ. Областиин ажахынуудта хониной ноohо хайшалалга түлэг дундаа ябана. Һарын туршада 3200 мянган хониной ноohо хайшалагдаха ёһотой. Ноohо хайшалдаг түхеэрэлгэнүүдэй үнэтэй болоһон дээрэһээ хоншод энэ жэлдэ тэдэниие шэнээр худалдажа абаагүй гэжэ хэлэхэ болоо һаа, энэмнай хүшэрхэн лэ зорилго гээшэ. Гадна шэтын малшад Россин баруун нютагуудай хониной ноohо хайшалагдаһаа арсаһан байна. Гансал нютагай һураг шад ба оюутад туһалха болоно.

Хонин бүриннөө дунда зэргээр 3,4 килограмм ноohон хайшалагдана гээд туруушын дүнгүүд харуулба. Областиин олонхи районуудта ноohоной шанар эрхим һайн. Теэд энэньшье хонишодые баярлуулнагүй. Юуб гэхэдэ, ноohо худалдаха гээшэнь бэлэн хэрэг бэшэ болоноһой. Ноohо болбосоруулдаг предприятинууд тон хямдаар худалдажа абаха дурадхай. Гол түлэб хони үсхэбэрилдэг Забайкалиин ажахынууд промышленностиин баадхан үнэ

...мар сайн, хүндэтэ телевизор харагшад» гэhэн статья тушаа

АША ҮРЭТЭЙ, ОНДО ТУҺАТАЙ БАЙГ ЛЭ!

...ЛЖА, үндэhэн ...денеэр хүгжөө... м үргэнөөр хэ... ойбди. Һүүлэй ... соёлоо, түүхээ, ...өө hэргээхэ, түү... арадаангаа ёhо ...й, дуу, хатар... лсуулха, бөлиг ...н зохёолшодой, ...харгыда гара... рhала туршажа ...үетэнэй шэнэ ...ухай хөөрэхэ, ...ймнай hүүлэй ...уулгаха зорил... ...үн дөлгүүртэ ...ын борхэшээл... ...н ажал хэрэ... хото, хүдөөгэй ...дал, худэлмэри... ...аhан дамжуул... ...рнадай гүрэгэй ...мжуулгануудай ...лестудиин бу... ...ин худэлмэри... ...ргэлжэ харуул... ...жо байhаншиинь

...нитэ-политиз... зохёолой, уран ...хүгжэмэй таhа... ...даг зоной эм... ...ин-hонин дам... ...ийдэлэй, телеви... ...й hонирхол та...

«Ая гаhга», ...эн дамжуулга... ...д орон» гэhэн ...үзэгдэлнүүд, ...элhэн «Уянга», ...гэхэ мэтын ...уд олон тоото ...үрхэ сэдьхэлые ...гэжэ тэмдэглэ...

...лэ хэрэгүүд ту... ...й дамжуулгада ...богонинхоноор ...ее hаа, анхан ...ал хандуулаг... ...үүдтэ зорюулаг... ...лганууд олошо... ...ь, буряад ара... ...заншалые, сосл, ...хэ, саашань хүг... ...хөөрэхэное гад... ...ажан дөлгэрүүл... ...дэмтэдэй, соёл... ...итын, бусад зо... ...байhан хубита, ...л тухай дам... ...баhал олон бо...

...буряад хэлэндэ ...hургаха зорилго ...мжуулгануудые ...тай буряад хэ... ...бигшанар эмхид... ...шадабаряа ха... ...ажэгтын интер... ...ин багахан хүү... ...ҮҮрүүшынхнээ те... ...маани, мэгэм ...уншажа байхы... ...гаhалдаа hэм...

...лэ буряад дуу... ...гашуулда заажа болоо. Эндэ 1-дэхи интернат ...хибүүдые хабаа... ...жуулгануудые зо... ...hэн. Гэоэшье түү... ...hургаха ажал ...дамжуулгаhаа

...р холэжэ үгэхэ ...он, хомор» гэжэ

«...Амаршалха арга бин... нэгэ дуу захихадатнай—ороо... доол 100 түхэриг сэнтэй бай... ха» гэжэ нүхэр Шабаевай бэшэhэнэй hүүлдэ хүнүүд дуу захиха аал гэhэн асуудал гарана, hөжэг түрэнэ. Дэлгүүрэй оршон байдалда бүхы юумэн үнэтэй гэжэ ойлгонобди, гэбэшье...

Бүри hургуулида hуража байхадамни, Х. Намсараевай ойн баярта зорюулагдаhан «Сэрэмпэл» («Үүрэй толон» гэhэн романай удхаар) гэжэ теле-зүжэг харуулагдажа. Буряад драмын театрай артистнууд бидэнние баясуулаа hэн. Сэрэмпэлэй (Михаил Елбоноов) морин дээрээ хатаран ябахыень буулгаhан операторнуудай худэлмэри хараhанаа, мүнөөшье хүрэтэрөө мартадаггүйб.

Ехэ ехэ баяр ёhололой үедэ өөрын буулгаhан (бэлэн юумэ хэрэглэхэhээ гадуур) дабтагдашагүй, мартагдашагүй үзэгдэлнүүдые, теле-зүжэгүүдые буулгажа, эршэтэй ябасатай hонин дамжуулгануудые, буряад хэлэн, литература, газетэ тухай телевиторина, телелотерей харуулжа, олон үнибүүдые, сөхөшүүлые хабаадуулжа, буряад редакции өөрын нюуртай, өөрын «харасатай» болохо hэн.

Шэнэ юумэ бэдэрхэдэ, hонин дамжуулгануудые хэхэдэ гансал туhа хүргэгдэхэл! Юрын дамжуулгада удаанаар, нэгэл хэб соогоо, юрэл булта хоорэлдэжэ hуунхаар, ямар нэгэ буряад hэеы гэр соо гү (павильон соогоо хээд), али халуун сайгаа уужа байжа, аягын шэрээгэй саана hуунхай, айлшадаа үгтан абажа байдаг саг үргэжыш дамжуулга (гол шухала асуудалаар) бии болгобол, hонин hэн. Тиигэжэ алдэб, ондо оодоо hанамжатай зоние хабаадуулха арга олгогдохо байгаа.

Бэшэшье hонин онол аргануудые хэрэглэжэ, харагшадтаяа халуун харилсаатай болохо, дамжуулгын үедэ телефоноор хөөрэлдэхэ гэхэ мэтын түхэл маягтай дамжуулгануудые олоор дурадхабал, аша үрэтэй, олондо туhатай болохо hэн. Гэхэтэй хамта «Буряад үнэн» газетэдэ, «Байгал», «Хараасгай» журналнуудта гараhан hонин-hонин материалнуудые телевизорээр зүбшэн хөлсэхэдэ, болохо бэшэ гү?! Юуб гэхэдэ, түрэл арадайнгаа ёhо заншал hэргээхэ, эхэ хэлэеэ хүгжөөхэ, нэбтэрүүлхэ гэhэн хамтын гол зорилготой бэшэ гүбди?!

Тиихэдэ хүн бүхэн гээд лэ буддын шажантанай hургуулида (Улаан-Үдэдэ нөөгдэhэн) ошожо, нютагайнгаа дасануудта мүргэжэ байха аргагүй ха юм. Тиимэhээ долоон (хоёр долоон) хоног соогоо нэгэ дахин ламые урижа, амгалан байдалай түлөө маани мэргэм телевизорээр ушуулхада яахаб? Тиигээ hаа, зоной сэдьхэлшье арюудхагдаха, заhарха, тиин муу муухай ябадалнуудшье үсөөрхэ бэшэ гү?! Бодомжолжо үзөө hаа, хэхэ ажал ехэ. Буряад редакциин, телевиденидэ ажалладаг бүхы зондо амжалта, hайн hайханиие хүсэнэбди.

Б. ОРБОДОЕВА,
манай корр.

Arahaa мэдээсэнэ

Э БУРЯАДАЙ hОНИН БОЛОБО

...дэhэн хэлэн дээрээ гарадаг «Толон» hониной ...hаар тиимэшье ехэ саг үнгөрөөгүй. Түгөөр, ...сагай хүгасна соо тус хэблэл өөрыгөө тон ...аа харуулжа шадаа. Илангаяа бурлад арадайн... ...ниег, ёhо заншал, түүхэ домог hэргээхэ хэрэг... ...ойхид» хамсыга шамажа оронхой.

...окружной Советэй бага хурал эдэ бүгэдые ха... «Толон» газетые «Бүгэдэ буряадай хэблэл» ...ын шиидхэбэри баталан абаба. Энээнтэй дашан... «Толон» hониной редакционно коллеги өөhэ... ...ой сурбалжагшые Буряад республикада бии ...шиидэбэ. Иигэжэ Ага нютагай хүн зон хүр... ...г Буряад ороной hонин саг соогоо ун... болохо юм. Юуб гэхэдэ, 1937—1940 онуу... ...ациональна буруу политикын ябуулагдаhанhаа ...ал арад гурбан ондоо газарта хубаагдаша... ...эн зариманиинь хэлэ бэшэгээ, ёhо ...ийр үнэнэ хэлэ, газаашалуулhан үхибүүнтэй ...тай болонхой гээшэ. Мүнөө үедэл энээнээ ...сээ нэгэдүүлжэ, өөhэд өөhэд тээшээ нюураа... сагнай хүрэжэ ерэбэ хэбэртэй.

А.-Д. ДАШИЕВ.

...ӨРҮҮЛХЭ ҮҮРГЭТЭЙГЭЭР

...радай холэ бэ... ...ал, түүхэ до... ...hүр hүлдыень ...сэхэ талаар Хо... ...ай нэрэмжэтэ ...ин академичес... ...ҮҮрго дүүргэхэ ... дүүргэнэшье, ...гынхид үндэhэн ... артистнарые ... хүлеэжэ байдаг ...д республикын ...т Нина Токуре... ...лбэрн доро энэ ...hэн бүлэг ар... ...атург Батамун... ...й «Худоогэй ми... ...ий» гэжэ бэлиг... ...д Степан Лобо... ...эн Эрдынеев гэг... ...эн «Сонхоор ма... ...гэжэ зүжэгүү... ...таа дурадхаа. ...публикын ара... ...ар Доржо Суль... ...ен Цыренджиж... ...артистнар Чи... ...ов. Базарханда ...Иван Цыбикжа... ...ен Дашанамжи... ...ар Бальжит Очи... ...Онгоева, Вик...

...тор Самбуев гэшэд зүжэгүүдтэ хабаадана.

Бэлигтэн Байкал Цыбенов, Мунхэ Карпов, Владимир Максимов гэгшэд зүжэг бүхэниие хүгжэмэй талаар шэмэглэжэ, харагшадта абтасатай болгонод. Гадна хэдэн артистнар хүгжэм, дуу, зүжэгhөө хэhэгүүдые бүридхэжэ, Агын талын ажалша малша арад зондо харуулнад.

Эдэнэр тусхай ажалайнгаа тажуугаар округой олонитэтэй, тодохойлбод, «Толон» hониной. Агын Буряадай телерадиокомпаниие ажалшадтай уулзажа, буряад театрай мүнөө үеын байдал, хойшонхи зорилгонууд тухай хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэнэд, радио болон теле-дамжуулгануудта хабаадалсанад. Тиигэжэ, жэнхэни буряад театраймнай артистнар түрэл арадаа гэгээрүүлхэ үүргэтэй ажалаа Агада ябала урагшатайгаар, бэлдүүлнэ.

Б. МУНКОЖАРГАЛОВ,
округой соёлой управлениин дарга.

Эртэ урдын Египедэй, Римэй империин уран бүтээлнүүдэй нюусые ороной полиц олобо. Египедэй олон нютаг бүхэниөө хулуугдаhан эдэ хэрэгсэлнүүд хуули бусаар гаргагдахаяа байгаа юм ха. Хулгайн мүрөөр суглуулагдаhан искусствын эдэ бүтээлнүүдтэ хабаатай 2 хүн тушаагдаба.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: пресс-конференцийн үедэ полицийн офицер бүтээлнүүдтэй танилсуулжа байна.

ТАСС-ай фото.

ИТАР-ТАСС түби дэлхэй мүнөөдэр

ТОКИО.

Россин Президент Борис Ельцин Япон ошожо ерэhэнэйнгээ hүүлээр байгша оной сентябриин 16-18-да албан хэрэгээр Урда Корей ошохо юм.

Хоёр ороной хүталбэрилэгшэд энэ уулзалгын үедэ хаяа барисаан ба харилсаа холбоон тухай россин-урда корейн түрүүшын хэлсээ баталха байна. Алишье таладань ашаг үрэтэй харилсаа холбоо бэхижүүлхэ, мүн демократиин ба дэлгүүрэй экономикын гол chонуудые саашадань хүгжөөхэ зорилгонууд тэрээн соонь хараалагдаха юм.

НЬЮ-ЙОРК.

Америкын хүршэ хоёр Висконсин ба Миннесота штадуудай хэдэн мянгаад хүн зон гэр байраhаа гаража холодохо баатай болоо. Ушарынь гэхэдэ, түмэр зам дээрэ усал боложо, хүнэй ами hаhанда аюултай химикат адхаран гараа. Ашаанай вагон ба цистернэ эндэhээ холо бэшэхэнэ рельсhээ ходорон гаража, урбалдашоо. Нэгэ цистернэнь уhа руу унашаhан байна.

Тиигэжэ химическэ алдэб үйлэдбэридэ хэрэглэгдэдэг хоротой бензол гэhэн шэнгэн түлишэ эндэхи голые бузарлаа. Уданшьегүй агаар бузарлагдажа, амилхада хүшэр болоо hэн. Тиигэжэ эрье шадэрхи нютагай хүн зониие засаг түрэ яаралтайгаар зөөлгэжэ захалаа. Гэбэшье бензолой ууралhаа үбшэлhэн хүнүүд үсөөн бэшэ байха гээд нютагай медигүүд тооложо.

Энэ усалhаа боложо, гансашье түмэр замаар бэшэ, мүн оршон тойронхи автохаргынуудаар хүдэлөөн хоригдонхой.

ИТАР-ТАСС.

Номон шэнжэлэл ба шүүмжэлэл

ХОРИ УГСААТАНАЙ НҮҮДЭЛ ТУХАЙ

(Владимир Гармаев. «Арбадахи рабжуун»

Түүхэтэ роман. «Байгал» журнал (ород хэлэн дээрэ) 1991 он № 2, 3, 4-

Нүүдэл ажабайдал хадаа хүн түрэлтэнэй түүхэдэ онсо шата болодог тула эрдэмтэдэй, мүн уран зохёолшодойшье hонирхол, анхарал яахын аргагүй татажа байдаг зүйл мүн. Жэшээлхэдэ, Түб Азиин, Сибириин болоод дэлхэйн бүмбэрсэгэй бусадшье хубинуудай тала дайдаар эртэ холын үе сагhаа бии болоhон нүүдэлшэдэй ажабайдал тухай түүхэшэд, археологууд, этнографууд, арадай аман болоод уран зохёолшод бэшэhэн байдаг.

И. Я. Бичуринай, Б. В. Бартольцын, А. П. Окладниковай, Б. Г. Гафуровай, Г. Н. Румянцевай, Н. Н. Егуновой шэнжэлхы худэлмэринүүд, мүн В. Г. Янай, И. К. Калашниковай болон бусадай шэнжэлгэнүүд, эпическэ үргэн эптэй зохёолнууд ехэ сэнтэй баримтата материалнуудые эрдэм ухаанай болоод уран hайханай талаhаа тобшолжо, тодорхойлжо үгэhэн байдаг.

Гэбэшье хэр угай нүүдэл ажаhуудал тухай, тэрэнэй хүгжэлтэ ба доройтолго тухай али бүхы талаhаань эрдэмтэд гүйсэд шэнжэлээ, дэлисэ ехэтэй уран зохёолшод дууhан бэшээ гэхын аргагүй ааб даа.

Тиимэhээ буряад уран зохёолшо Владимир Балданович Гармаевай хори угай нүүдэлшэ отогуудай түүхые зураглан бэшэhэниинь hонин байна. Тиигээдшье хори зоной урда холын ажабайдал, түүхэ гэхэ мэтын зүйлнүүд мүнөө болотор ёhотой уран hайханаар харуулагдаагүй, шэнжэлэгдээгүй байха юм.

Хори зоной эртэ үеын нүүдэлшэ отогууд, нүүдэлэй нэгэдэлнүүд тухай Владимир Гармаев «Арбадахи рабжуун» гэжэ роман соогоо дэлбэлэн харуулна. Энэ зохёол онсо hонин удхатай, уран напруулгатай hэн тула буряад уран зохёолдо эли бодо шэнэ зүйл болобо гээшэ.

Хори буряадуудай түүхын али шата тухай, тэдэнэй ажабайдалай ямар үзэгдэлнүүд болон үйлэ хэрэгүүд тухай «Арбадахи рабжуунай» автор хөөрэбэ хаб гэhэн асуудал эжэлүүдгүй гарана. Эдэ мэтые hайн ойлгохо, зохёол соо зураглагдаhан үе сагые тодоор мэдэрхын тула монголшууд хадаа бүри XIII зуун жэлэй хөөрэр байгаалиин үзэгдэлнүүд болохо газар, уhан, гал, түмэр, модон гэхэ мэтэнүүдтэй холбоотой арбан хоёр амитадай hүлдэтэй он жэл тоололгын толи хэрэглэдэг болоhон байгаа.

Тэрэ толи-календарийн ёhоор 12 жэлнүүд таба дахин эрьехэдээ 60 жэл болодог. Тиимэhээ түхэрсэн 12 жэлэй табан эрьссые зүүн зүгэй гуримаар, нэгэ үтөөр рабжуун гэжэ нэрлэдэг.

Уран зохёолшо Владимир Гармаевай «Арбадахи рабжуун» ҳадаа 1567 онhоо эхилээд XVII зуун жэлэй түрүүшын хахадай тэн хүрэтэрхи түүхэтэ үеые харуулна. Дурсагдагша үе сагай хүгасада Монгол орон доторой хёмороонhоо уламжалан ами аминдаа жожэ бутархай хаашуулай, тайжанарай бүлэгүүд болон хубаарилагдаhан байгаа. Тиихэдээ шадалтайшуулынь энгэй юрын зониие гар дороо абаа hааб даа. Тэрэ хадаа түмэдэй Алтан хаанай монгол бусад отогуудайнгаа дээдэ талада илгаран гаража, эрхэ нүлөөгөө хүсэ шадалаа эршэдхэжэ байhан үе болэй. Эгээл тиимэhээ тэрэ арбадахи рабжуунай үедэ, хори буряад зон шэрүүн албата Алтан хаанай засагта дарлалтые гүйсэд үзэhэн байгаа.

Тэрэ холын үе сагта Хориин арбан нэгэн эсэгэнэр нүүдэл ажабайдалтай hэн. Сэлэнгэ мүрэнэй адагаар, Байгал далайн оршондо түрэлхинн орон нютагтай байбашье, нүүдэлшэ заягаараа XVI зуун жэлэй хоёрдохи хахадта Монгол ороной зүүн урда зүгтэ, түмэдэй Алтан хаанай мэдэлэй газарта ябашанхай байгаа. Тэдэнэр Хангай уулын урда үбэрэй үлгэн дайдаар нүүжэ ябахадаа Боди-Алаг хаанай мэдэлдэ hэн. Тэрэ хаан хори буряадуудые түмэдэй хааанда, тэрэнь эзэлжэндээ өөрынгөө түшэмэл Цэцэндэ даалгажа бэлэглэhэн байгаа. Цэцэн түшэмэл хори буряадуудые түмэдэй тэрэ үеын түб Хухнай олон юумэ мэдэхэ, ёhо заншалаа сахидаг наhатай зоной дуулажа, үреэл хэлэжэ, хөөрэжэ байхада, хэды гоёб даа?! Олондо аша туhатай дамжуулга болохо байhаниинь лабтаа.

Һүүлэй үедэ бэлиг талаанай дуушад, артистнууд, фольклорно коллективүүд тухай яhала hонин, баяр темэтэй программануудые редактор, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Владимир Гунзынов хэнэ гэжэ тэмдэглэе. Республикын соёлой ажабайдалда өөрөө эдэбхитэйгээр хабаададаг, бэлигтэй зоноо hайнаар мэдэхэ хүнэй дамжуулганууд шагнагшадые баяжуулна, урмашуулна гэхэ байнаб. Зүгөөр хөөрэлдэжэ байhан зондоо ехээр хэлүүлхые оролдохо, зүб тээшэнь заhан шэглүүлхэ гэжэ саашадаа В. Ц. Гунзынов оролдохо бээ гэжэ найданабди.

Гүнзэгы удха шанартай темэнүүдые элирхэйлдэг, хөөрэжэ үгэдэг таhагые даагшадар Б-Х. Будуева, З. Гомбожабай гэгшэдэй оролдолгын ашаар яhала олон дамжуулганууд гаралаг. Зүгөөр «Сэлэнгэ», «Талын галнууд», «Сагай сууряан» болон бусад дамжуулгануудые гансал хоорэлдөөнэй удхатай болгохогүй, уран гоёор дуу, шүлэгүүдээр шэмэглэбэл, нэгэ багга «амитай», сохидолтой болгоо hаа, олоной анхарал татаха байна. Илангаяа мэргэжэлтэ театрнуудай артистнуудтай хөөрэлдэхэдөө, хэлсэхэ темээ hайнаар мэдэхэ мэргэжэлтэдые уриха, мүнөө үеын байдалтай холбохо шухала байна.

Нэгэ hайн жэшээ. Залуушуул тухай дамжуулгануудай олошорhониинь ехэ дэмбэрэлтэй. Тиин «Залуу hаhан» гэhэн дамжуулгын геройнууд, шэнэ нэрэнүүл тухай дамжуулганууде hонирхон шагнанабди, харанабди. Һаа хүдэлжэ байhан залуу журналист, ахалагша редактор Баярма Раднаевагай бэлдэhэн энэ дамжуулгын темэнүүд, геройнуудай ажабайдал, ажал хэрэг яhала hониноор харуулагдана гэжэ тэмдэглэхээр. Ойхон дээрэ болоhон тайлган тухай дамжуулгые залуу журналист Б. Раднаева ехэ hонирхолтойгоор бэлдээ.

Һүүлэй үедэ концерт, нааданhаа, дасан дуганhаа телерепортажнууд яhала үгтэдэг болонхой. Гэхэтэй хамта олонхи ушарта «Байгал» гэhэн мэдээсэлэй программада телевидениин буулгаhан материалнууд үсоон байдаг. Бүхы зоной мэдэхэ, тон дуратайгаар шагнадаг (радиогой «Баян талын аялга» шэнги) дамжуулга хэжэ, нүхэдөө, түрэлхидөө хатар, дуугаар амаршалха тусхай программын байгаа hаа, буряад редакциин хүдэлмэрилэгшэдэй бэлдэhэн дамжуулганууд олондо мэдээжэ боложо, аша үрэтэй, хүнүүдые баясуулха, харагшадые урмашуулха, тэдэнэй ехээр хүлеэдэг дамжуулганууд болохо hэн.

Хото шадар нүүхые баадхаhан юм. Хори буряадуудай хаанашье ябахадань, ажаhуухадань ерүүл зон гэжэ саг үргэлжэ газаашалха, илгаха ушар байгаа.

Хори зон гол түлэб адуу, мал үсхэбэрилжэ, үргэл агнуури эрхилжэ, хамтынгаа ажалай аша үрэ эдлэн нэгэдэжэ ябаа.

Гэбэшье тэдэ отог гарбалнуудан улад зон тонуул дээрмээр жүрөөдэдэг hэн гэжэ Владимир Гармаев домогломно. Бусад отогуудайнь абари муутан тухай, морин агтын hүрэгүүдые таhалжа булимтаран олзоборилдог, мүн эд зөөри, зэр зэбсэгүүдые булаан абадаг ушар тухай уран зохёолшо этигэмэ тодоор зураглан харуулаа. Хүнгэн аргаар олзотохо дуратан, мүн түмэд угсаатан соо үсөөн бэшэ hэн ха. Тонуул дээрмэ хадаа тэрэ үе сагта hүудал байдалаа hайжаруулжа баяжаха, олзотохо арга нүхэсэл, юрэ бусын ажал хүдэлмэриин шэнжэтэй байгаа ха юм. Тиимэhээ баяжахын шуналаар жүрөөдэhэн улад хүршэ хүбөө зоноо мэдэлдээ булимтаран абадаг hэн ха. Тиигээд лэ юрын малша зон эзэнэйнгээ үгэhөө гараха аргагүй hэн тула гэр бараагаа, бүлээ орхижо, эрхим hайн мориёо эмээллэн эзэнэйнгээ албанда ябадаг байгаа.

Түмэдэй Алтан хаан нүүдэл ажаhуудалаа шэнэлхын, засаг зарлигаа үргэдхэхын тула хори гарбалтай улад зоной дунда буддын шажан ехэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр дэлгэрүүлhэн гэхэ. «Арбадахи рабжуун» гэжэ роман соогоо автор тэрэ сагай феодал хаан түрэ буддын шажан хоёрой дундахи холбоое үнэн шэмэ тодоор харуулаа.

Романай энэ түрүүшын номой гол удхын хүгжэлтэ, үйлэ хэрэгүүдэй ушар байдал хадаа гол түлэб ламын шажанай бөө мүргэлтэй тэмсэл болоно. Феодальна байгуулалтын үедэ хори зоной хүшэр хүндэ дарлагданги, хашаланта ажабайдалые зөөл соohоо мэдэрнэбди. Илангаяа Алтан хаанай дарлалта хориин арбан нэгэн эсэгэнэрэй түлөөлэгшэдтэ бэрхэшээлтэй. Хориин нэгэ отогой аха заха Саримай гэгшэдэ түмэдэй хаанай түлөөлэгшэ дарга Мандуул ерэхэдээ хориинхидай зүгhөө арhа, шүрбэhэ, нооhо бэшэ, харин мянган толгой адуу түмэдэй хаанда үргэл болгохыень баадхана. Тэрэ Мандуул гэгшэ хориинхидтай уулзаха үедөө үгсаата ёhо заншалнуудынь тоонгүй, айхабтар бүдүүлиг, дээрэлхүү аяг аашатай байха юм. Будда бурханай ордон-дасан хиидэй нээлгэдэ зорюулагдаhан ёhолол хэхэ зорилготойгоор Алтан хаан хори зонhоо мянган адуу эриhэн байгаа. Тиигэжэ тэрэ түмэд болоод хори уладай ламын шажанда оруулагдаха ёhололые бүгэдэ монголой hайндэр болгоhон гэхэ. Алтан хаан хори зонhоо гансашье мянган толгой адуу бэшэ, мүн зургаа наhатай хубүүдые нээгдэхэ дасанай мэдэлдэ эльгээхые захирhан байгаа.

«Эдэ үхибүүдтнай ном уншажа hураад, Буддын суртал шудалха. Дасанhаа эрдэмтэй хүнүүд боложо бусахадаа таанадай харанхы толгойнуудые оршолон юртэмсын хуули ёhонуудай толон гэрэлээр гэгээрүүлхэ. Зэрлиг угсаатанай нүгэлтэ харын шажан хэтэ сагта hүнөөгдэхэ ёhотой. Иигэжэ манай хаан айладхала... Ноён Саримай, ши хаанай хүсэлые буруушааха ёhогүйш»,—гэжэ Мандуул дарга захиран байгаа.

Алдар солото угсаатанай Энхэ-тойн хүбүүн Түбэд ороной дасан хиидүүдтэ hуража ерэhээр түмэдүүдэй гурэн түрэ [illegible] мүргэлые мүр улагүнөөр үгы хэхэ тухайгаа тангариглана. Тиигээд лэ тэрэнэй зарлигаар, ноёд сайднарай захиралтаар түмэдэй хүрсэн, аймагуудаар хара шуурган hайхин мэтээр морито отрядууд гүйлгэлдэбэ. Нүүдэлшэдэй хээрын буусануудаар түүдэтэй дүлэн дэлhэтэжэ, тэдээн дээгүүр буляажа абтаhан онгонууд шатаагдаба. Байра байдал, эшэхы гэрнүүд hандаргагдаба. Түмэдэй газар дайда гэншэн ёоложо, хэсүү саг үзэгдэбэ.

Владимир Гармаев зохёол соогоо хори-бөөнэрэй буддын шажанай номолнуудта эсэргүүсэхые hэдэhэн тухай зураглана. Энэ тэмсэлые тодорхойгоор харуулхадаа автор малша зоной эрмэлзэлые сараха, дарлаха аргые бөөнэр бушуухан хэрэглэhэн байгаа гэжэ батална. Тиимэhээ боложо байгаа бүхы ядарал, зоболон хадаа шатаагдаhан онгонуудай түлөө элинсэг худинсагуудай hүнэhэн гомдожо, мүнхэ сагаан тэнгэри, эхэ газар гэхэ мэтэднай уур хилэнhээ боложо байна гэжэ тайлбаридаг hэн.

«Арбадахи рабжуун» гэжэ үргэн эптэй эпическэ зохёол соогоо уран зохёолшо улад зоной ажаhуудалай зүрилдөөе гол түлэб hүзэглэлэй формоор, тодорхойлон хэлэбэл, буддын шажан боо мүргэл хоёрой тэмсэл соогуур харуулаа гэжэ дабтан хэлэмээр байна.

Роман соо харуулагдаhан ажаhуудалай талаhаа эсэргүүсэхы хүсэн хадаа Бодонгууд угай удамарша гулваа Дошхон болоно. Тэрэ хадаа тобойсо гараhан тодо hонин абари зантай, ажаhуудалай ором дүрим гээшые тухайлха, нинтэ зоной түлөө hонирхол hэдэбтэй хүн даа. Дошхон гээшэ ажабайдалай эл-дэб эрхэ байдалда түргөөр, зүбөөр сэгнэлтэ үгэхэ, сүлөөтэ байдал тээшэ эрэлхэгээр тэмсэжэ ябадаг хүн. «Түбэдэй хада ууланнуудта орщоhон олон дасан хиидүүдтэ олон лама, шабинартай. Мүн эд хэрэгсэлшье бии... Тэрэ бүгэдэ хаанаhаа хуу бии болооб гэжэ таанар hананат? Юрын лэ малша угсаатай улад зонhоо юм ааб даа. Ондоо гүрэн түбинүүдэй толгойлогшонор ехэ алта, мүнгэ үргэхэ... Тэдэ толгойлогшо хаашуулда хаанаhаа тиимэ ехэ баялиг байнаб? Шуhан харгытай «нүхэрнүүдэй» олзолhон зөөриhөө... Энэ үндэр тэнгэри доро бүхы юумэн шуhан хүлhэн хоёрой ашаар олдодог» гэhэн Дошхоной бодомжонуудhаа харахада, тэрэ ажаhуудалай хара, сагаанине нилээд илгаруулха хүн байна. Бодонгууд эсэгынхид өөрынгөө ноёной урдынь «хара хэрэг» мэдэхэшье hаа, дэлисэтэй бодолтойдонь хүндэлдэг, тэрээндээ этигэдэг байба.

Хаан хори отогой зонhоо ээлжээтэ татабари—мянган ахим мориде эрижэ байна гэжэ дуулахадаа, Бодонгуудай ноён ехээр уурлажа: — «Хаанай хашаланшье, манай отогой гэнэн аймхай заншалшье барагдахагүй юм байна. Хэззэ бидэ зобохоо болихо зонбибди»,—гэжэ улад зондоо хандана.

«Ехэ галай дэргэдэ зургаан отогуудай хүндэтэ адуушадай суглархада, мүн хүрөнүүдhээ зоной hүрэгөөрөө ерэхэдэ, Дошхон тэдэнэртэ хандажа, «хаанай хашалан хэзээ барагдахаб? Энэ газар дээрэ ондоо саг ерэхэ гү, али хоришуулай хуби заяан энэл шэгээрээ мүнхэ юм гү?» гэжэ тэдэ бүгэдые тэмсэлдэ уряална. Нүүдэлшэдэй дайдаа ёhотойл ажалшад хэд бэ, хэд хадаа хүнэй хүлhөөр амидарнаб гэшые Дошхон тухайлhаар үнинэй. Тэрэ хадаа буhалгаата, зүрилдөөтэ бодолнуудаа үргэлжэлүүлhээр, газаашалуулагданги, дарлагданги байдалhаа гарахын зорилгоор «Бидэ хадаа хони, мал бэшэбди харин урда холын уг удхатай арад гээшэбди» гэжэ улад зондоо сэхэ мэдүүлнэ.

Владимир Гармаев ехэ бэлигтэй уран зохёолшо hэн тула Дошхоной hанал бодолой, үйлэ хэрэгүүдэй түүхын зандa тулгардахагүйе гэршэлэн зураглажа шадаа. Хори зоной нэгэ отогой аха заха Саримай гээшын абари занда Дошхон дурагүйлхэнэ. Ушарынь хадаа Саримай хори зонойнгоо нэрэ солые үмэгшэлхэ, хүн шанарыень ...жэхэ талаар эрид тэгүүлhэн бодолгүй тула айха, гайхаха шэнжэтэй хүн. Тиимэhээл тэрэ түмэдэй хаанай нэд нэтэрүү элшэдэй эрилтэ ехэтэй үгэдэ ородог, энэ ушарhаа хори зоной hуудал байдал «өөдэ нара хараха» аргагүй болодог байба. Эдэ бүгэдын баримтануудhаа дураа гутаhан Дошхон Саримайн сэхэ урдаhаа:

—Аймхай удамарша, шинии хүтэлбэридэ үнинэй дураа гутанхайбди... Сагаангуудай залуу нүхэрые (Баясхаланиие—**М. Х.**) абарха аргын шиидхэгдээд байхада, ши хадаа hүрэг шонодо хурьга хаhан мэтээр тэрэ хүбүүе түмэдүүдтэ тушаагааш... Отогойнгоо иимэрхүү толгойлогшые абажа хадад, улад зонойнгоо түшэхэ найдаха ёhотойл хүбүүн гэмээр хуниие hунгаха шэлэхэмнай уды юм гү? — гэhэн байна.

Алтан хаанай түрилтэ хашаланнуудта, мүн Саримайн бодолгүй үйлэ хэрэгүүдтэ эсэргүү тэмсэлшэ Дошхоной образ уран зохёолшо олон ушарта харуулжа, ехэ зүб юумэ хээ гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Дошхон хадаа хори отогой зон соо сэрэгтэ татагдамаар зониие нарибшалан шэнжэлжэ, тоо толгойень бүридхэнэ. Өөрыень дэмжэхэ аргатай түмэд гарбалтание, мүн үргэн Монголой нютаг дайдын ноёдые тэрэ тоодо Алтан хаанда дурагүй агуусхэ Хаган гээшыешье тооолон дурсана.

Түмэдэй зонхилогшын урдаhаа буhалгаанда бэлэдхэл хори зоной дунда үргэдэнэ. Дархан Байсарай хүүдинсэ соо удэр, hүни илгаагүй балта, дүшын ханхинаан зэдэлжэ, олон тоото годли, жаданууд, хуяг, дуулганууд хэгдэнэ. Тиигэжэ Дошхон хори зонойнгоо отогуудые зэбсэгжүүлнэ, сэрэгэй бүлэгүүдые байгуулна.

«Арбадахи рабжуун» гэжэ зохёол соо харини отог зоной толгойлогшо Саримай гэгшын образ мүн лэ hонирхолтой. Тэрэ хадаа ухаатай сэсэн удамарша, ажабайдалай «халуун шулуу долёоhон» хүн. Сагайнгаа ушар байдал адаглаад, сэгнээд байдаг, түнн даруу хүн. Монгол уласайнгаа хэр угай харын бөө шажаниие Алтан хаанай усадхажа байхада, Саримай хадаа гүн бодолдо ээзэлэгдэн: «Алтан хаанай hанаhан, үйлэдэhэн хэрэг талын бусад ээзэд сайднарайхиhаа hураргүй ашатай» гэжэ шэбшэнэ. Гадна Саримай hүүлэй арбан жэлдэ тогтоhон амгалан байдал, Хитадтай аралжаа наймаанай нээгдэhэн ушар—Алтан хаанай албатанай, мүн хори зоной ажабайдалда ашагтайгаар нүлөөлөө гэжэ Саримайн бодомжоор уран зохёолшо түүрээнэ. Тобшоор хэлэхэдэ, гүрэн түрын удха шанар сэгнэжэ, даруу тобшолол хэдэг хүн гэжэ ойлгонобди.

Гэхэтэй хамта «Арбадахи рабжуун» зарим тэды дутагдалтай. Зохёол соо хори нүүдэлшэдэй тэрэ холын үеын амидаралта ажалайнь үе харуулагдаагүй байна. Тэдэнэй тэрэ үеын дуратай хэрэгүүд, хүшэр хүндэ хүдэлмэри гэхэ мэтэ мэдээсэгдэнэгүй. Тэрэ үеын нүүдэлшэд, табан хушуу малаа яажа харуулhалжа, ашаг шэмыень абадаг hэм гэхэ зэргын зураглалнууд уншагшадта hонин байха бэлэй. Аян замда, ажал хүдэлмэридэ хабаатай унаа, малаа яажа адуулдаг, тэдхэдэг, hургадаг тухайнь зураглабал, hонин байха hэн. Мүн шоно, арьяатад тухай, тэдэнэртэй тэмсэл харуулагдаха hэн ха.

Уран зохёолшо Владимир Гармаев энэ зохёолойнгоо хоёрдохи ном соо ажалша нүүдэлшэдтэ анхаралаа хандуулха аабза гэжэ этигэнэбди.

Уран зохёолшын энэ роман соо тэрэ холын сагай нүүдэлшэдэй баян бэрдам ажабайдал зураглагданхай. Юрэдөөл, зохёолой зэрим хуудаhануудhаа түүхэтэ холын үеые hайхашааhан аялга мэдэрэгдэнэ. Тиимэhээ олон тоото геройнуудай дунда ажабайдалай зүрилдөөтэ ушар гэхэ гү, али илангаяа Саримай болоод галзуудай, бодонгууд болоод ноён Дошхоной, хүбүүдүүд болоод тэдэнэй аха заха Бурюухын, сагаангууд болоод тэдэнэй аха заха Тарбын, хальбангууд болоод ноён Хиданай дунда эб мүрөө алдаhан зүйл үзэгдэнэгүй.

Хэлэнэйнгээ, найруулгынгаа арга маягаар Владимир Гармаев ехэ hонин, уран hайханай шэдитэ нарин мэдэрэлтэй, болбосорол ехэтэй зохёолшон юм байна гэжэ урмашан тэмдэглэхэ дуран абаhаар хүрэнэ. Зохёолойнгоо геройнуудые зураглахадаа, автор уран hайхан шэрэ будагуудтай байгаалиин үзэгдэлнүүдые ябууд гаргажа, үйлэ хэрэгүүдэй ушар байдалые дэлбэлэн харуулха аргатай байна.

«Арбадахи рабжуунай» автор энэ томо захиа бүтээл соогоо хори-арадайнгаа холын үеые баатарлигаар зураглажа, уран hайханай тодо аргаар арбан нэгэн эсэгэнэрэйнгээ—зоригтой хүсэтэй угсаатанайнгаа эхин гарбал—Хоридой тухай домогтой уншагшадаа танилсуулба гээшэ.

М. ХАМАГАНОВ,
**Россин Федерациин, Буряад Республикын

Уран зохёолшын ойн баярһаа тэмдэглэлнүүд

СЭГЭЭН-ХУҺАН СОО...

Нютаг нуга соогоо хүндэтэй, тэрэнтэ холо, ойгуур ойгоргүйгөөр суурхуулһан зондо арад түмэн ондоохоноор хандадаг гээд адаглахаар байдаг. Тиимэһээ Буряад ороной мэдээжэ уран зохёолшо Цэрэн Галановай 60 наһанай ойдо зорюулагдаһан баяр ёһололой дахинаа болоһондо, хүндэтэ уншагшад, бү гайхаарайт. Энэ удаа нютагайнь, Ушхайтын зон эдэбхи үүсхэл гаргажа, алдарта хүбүүгээ урриба, хүндэлэн ёһолбо ха юм.

Тнихэдээ тус һайндэрэй өөрын онсо хэлбэритэй байһанинь ойлгосотой ааб даа. Юуб гэхэдэ, Буряадай мэдээжэ шүлэгшэн Георгий Дашабыловай «Добын долоон хүбүүд» гэһэн поэмын геройнууд энэ һайндэрэй гол табижа, тиимэ онсо ами оруулба ха юм.

Ушхайтын худөөгэй клубаар дүүрэн зон үнинэйшье сугларагүй аад, сугларжа, бодото һайндэр болохоёо байна гэжэ мэдэрэгдээ һэн. Үнэн дээрээшье тон тиимэ байба.

Үдэрэй 3 саг багта Ушхайтын таряашанай ажахынуудай эблэлэй түрүүлэгшэ Цыдып Бадмаевич Данзанов ендэр дээрэ гаража, мүнөөдэр сугларһанай ушар шалтагаан тухай һануулаад, Цэрэн Галановые, тэрэнэй наһанай нүхэр Раиса Даниловнае, Улаан-Удэ хотоһоо ерэһэн айлшадые, «Добын долоон хүбүүдые» (эдэнэрэй зургааннинь амиды мэндэ ябаһан) тайзан дээрэ гараад, ута столой саана һуухыень урриба. Тингээд хани халуун амаршалганууд, урин талархалтай дурсалганууд олоной анхарал татаба...

Нэн түрүүн шүлэгшэн Георгий Дашабылов (мүн лэ Ушхайтын хүбүүн) үгэ абажа, аха нүхэр тухайгаа, тэрэнэй зохёохы зам, ажабайдал тухай тобшохоноор хөөрэжэ үгэбэ.

1932 оной июлиин 11-дэ Цэрэн Галанов түрэһэн юм гээд һануулая. Арбаадтай боложо ябахадань, хатуу шанга дайн эхилжэ, бага наһанайнь жаргалтай үдэрнүүдые хүндэ хүшэр болгоо бэлэй. Хажуугаарнь бүри багадань эхэнь наһа барахан байжа, эсэгынгээ фронт мордоходо, үншэрэлгые үзэһэн, һайн һайхан түрэл гаралайнгаа ашаар энэнэй халуун шудуу ехээр долёонгүй гараһан байха юм.

Түб тосхонһоо холо оршодог гүүртэдэ байдаг тула һургуули һударташье ошохонь холо, хүшэр һааб даа. Тиимэһээ зарим жэлдэнь һургуулияа хаяха, таналдуулха баатай болодог бэлэй. Энэнһээ боложо, юһэдэхи класста һуража байтараа, сэрэгэй албанда татагдажа, Порт-Артурта байһан юм.

Гэбэшье сэрэгэй алба хүсэд гараагүй. Нюдэнэйнь хараагай муу байһан туладань, тэрэниие болзорһоо урид табяад, Цэрэн нагасанартаа ерэжэ, Нарһатын дунда һургуулида арбан классаа дүүргэһэн, Москвагай М. Горькийн нэрэмжэтэ Литературна институдта һураһан, тэрэнээ түгэсхөөд, «Буряад үнэндэ», Буряадай радиодо, Уран зохёолшодой холбоондо, «Байгал» журналда ажаллаһан байха юм.

Үшөө һургуулида һуража байхадаа, шүлэгүүдые, багахан рассказуудые бэшэжэ эхилһэн ааб даа. Саашадаа туужануудые олоор бэшэжэ толилуулаа, «Хун шубуун» гэжэ роман горитой захатань болоо.

Аша габьяань үндэрөөр сэгнэгдэжэ, Буряад Республикын соёлой габьята хүдэлмэрилэгшын хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртөө, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденоор шагнагдаа.

Удаань Буряад Республикын Уран зохёолшодой холбооной правленийн түрүүлэгшэ Б. Дугаров, «Буряад үнэн» газетын редактор, Буряад Республикын Журналистнуудай холбооной правленийн түрүүлэгшэ Ц. Цырендоржиев, «Байгал» журналай ахамад редактор С. Цырендоржиев, нютагай эгээл наһатайшуудай нэгэн, ажалай, партийн ветеран Б. Намдаков, Ц. Галановай бага наһанай нүхэр, пенсионершье һаа, хонишоноор ажаллаһаг Л. Очиров гэгшэд үгэ хэлэбэ, дурсаба, уран зохёолшын зохёохы зам тухай һанамжануудаараа андалдаба.

Тиигээд лэ тон бодомжотойгоор, зохидоор бэлдэгдэһэн концерт захялхадаа, Георгий Дашабыловай үгэ дээрэ бэшэгдэһэн «Хэжэнгэмни», «Ушхайтамни» гэһэн үянгатай гоё дуунуудаар нээгдэбэ.

Саашадаа олон гоё һайхан дуунууд эзэлээ, шүлэгшэд Б. Дугаров Ц. Цырендоржиев хоёрой инаг дуран тухай шүлэгүүдээр найруулагдаһан композиции харуулагдаа, Ц. Галановай, Г. Дашабыловай шүлэгүүд уншагдаа, уян нугархай хатар наадаараа нюдэ хужарлуулаа.

Омог дорюун харасатай, үндэр тэгшэ бэетэй хүбүүн тайзан дээрэ гаража ерээд, хонгёо һайхан хоолойгоор уншажа эхилхэдэнь, тон танил мүрнүүд дуулдаба.

Зунай һайндэр—
Һур харбаанай һүүлээр һэн гү.
Үгышье һаа,
Үбһэ хуряалгын урда тээ
Амн зааха ябажа,
Амарһан сүлөөтэй сагта һэн гү —
Намжаа уужам Буряадай
Наруулихан Ушхайтада
Нажарай нэгэ үдэр
Болзолдоодшье бэшэ аад.
Багын эжэл нүхэд
Уулзашоод гэнтэ
Урмашаһан, хүхиһэн гэхэ...

Тэгшэ хорин жэлэй саана, 1972 ондо гараһан шүлэгшэн Георгий Дашабыловай «Нютагай һэбшээн» гэжэ ном соонь, ороһон «Добын долоон хүбүүд» гэжэ поэмын эхин энэл ха юм. Зүб даа! Тон тиимэ...

Тус поэмын геройнууд болоһон, мүнөө сагаан тархитай үбгэдэй хойноһоо адагланаб. Одоо энеэлдэхэ гээшэнь аргагүй. Тон һайнаар наадагдаһан шүлэглэмэл зүжэг тайзан дээрэ харуулагдана ха юм. Тиигээд эдэ долоон хүбүүдэй рольнуудта наадаһан хүбүүдэй хөөрхэнүүл гээшэнь!

Тиигээд лэ тэдээн бүхэн тухай мүрнүүдэй зал соо зэдэлхэдэнь, одоол хүхэ энеэдэн дэлгэрнэ...

Шашан гэбэл түргэхэн
Шүлһэеэ һайрадаг Олоони,—

гэхэдэнь, мүнөө фермер-хонишон болоһой Балбар Батожапов арьягар бэеынгээ доһолтор эльгэ хатана.

Шааариг шэнги солбохон
Шаб шара Дагбаани,—

гээд уншахадань, хонишон Дагба Дашиевай торшогорхон мүрнүүд нэрэ һурагүй хүдэлөөд, толгойгоо хинсайлган энеэхэ юм.

Хоёр нюдэеэ хюрыдаг
Хоршогор нарин Тиимхэ

хадаа Цэрэн Галанов мүн. Тэрэ бага наһанай «хоршогор Тиимхэнээ» бага юумэн үлэнхэй ааб даа. Тэрэнэй эдеэшэг, сула бэе харахадаа, хоршогор, нарин ябаһан юм гээд ого этигэхээр бэшэ байна.

Хамсы шаман зандардаг
Ама бардам Замбюудха,

гээд хүбүүдэй нэгэнэй хэлэхэдэнь, һая пенсионер болоһон Цырен-Доржо Загдажапов бэеэ барингяар миһэд, миһэд гэн һуугаа һэн.

Баабхай шэдэжэ маярдаг
Барбагар бүдүүн Лубсанхан

хадаа долоон хүбүүд соогоо эгээл ахань юм. Пенсиде гаранхайшье һаа, хонишоноор хүдэлдэг зандаа. Миһэрэн һагад тайзан руу шэртээд, хүдэлэнгүй һууна.

Шүдэеэ хабиран нэтэрдэг
Шүдэгэр хара Сэдэбхэй,

гэжэ хүнтэй танилсаабди. Тэрэмнай нютагай эблэлэй түрүүлэгшэ Цыдып Данзанов мүн. Одоол шанга гэгшээр энеэн, хажуудань һууһан хүндэ юушьеб хэлэнэ.

Үргэн додобхо, дэржэгэнүүр
Шэрэн-Ондог хүбүүн

мүнөө наһа баранхай. Цырен-Дондок Дамбаев нютаг нута соогоо мэдээжэ хүдэлмэришэн байһан юм гэжэ дуулаһан хадаа «Добын долоон хүбүүд» соохоо харгыһаа хадуурһан, зүг шэгээ, нэрэ хүндэеэ алдаһан нэгэшье хүн үгы гэжэ онсолхо байнаб.

Добын унагад гэжэ
Долоон хүйхэрнүүд.
Дободоо наһаа байха
Долоон хүбүүд—
Эжынэрээ урдаа хараха
Эрэ хүнүүд

һэн хойноо үнэхөөрөө бодото эрэшүүл болоихой, ажабайдалай ашата замаар абьяастайгаар дабшан ябана ха юм.

Мүнөө эдэнэр анда нүхэрэйнгөө найр наадаанда ерээд, дарайлдажа һуухадаа, олон юумэ тухай бодолгото болоо ёһотой гэжэ наһахаар байгаа һэн. Энэ ойлгосотой ааб даа, 60, 60 гаран наһанай зам гаталаад байхада, зарим тэды дүн согсолхо хүсэл түрэдэг лэ байгаа ёһотой...

«Добын долоон хүбүүдэй» үхибүүн наһанай үзэгдэлнүүдые харуулжа дүүргэхэлээрнь, Цэрэн Галановай «Рэгэмаа» гэжэ туужаар табигдаһан зүжэг олоной анхарал абьяастайгаар татаба. Хэжэнгын хүүгэдэй байшангай режиссер Сэлмэг Сампиловна Цыренова эндэ горитой хүдэлмэри ябуулһан байха юм.

Зохидоор, бодомжотойгоор табигдаһан хадаал зоной анхарал гансата татажа, һонирхол үүсхээ юм аабза. Гадна рольнуудта наадаһан зон баһал онсо өөрын шадабритай байба. Иигэжэ олоной оролдолгын ашаар зүрхэ, сэдьхэл тон ехээр хүдэлгэһэн ехэ һайхан концерт-наадан харуулагдаба бшуу. Зохид лэ байгаа даа гээд онсолхо дуран хүрэнэ.

Концертын һүүлдэ зон бултадаа газаашаа гаража, 1941—1945 онуудай турша соо үргэлжэлһэн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ байлдаанай талмай дээрэ унаһан ушхайтынхидай хүшөөдэ баглаануудые ёһолон табиба.

Удаань машинануудта һууһан зон Цэрэн Галановай тоонто нютаг болохо Дободо ошобо. Энээнһээ холо бэшэ оршодог Сэгээн-Хуһан гэжэ газарта бултадаа сугларжа, хойто үдэрынь болохо Сурхарбаанда хабаадалсахаяа балдэжэ байһан хүлэг моридой урилдахые айлшад бултадаа хараба.

Һая ороһон бороогой һүүлдэ хүхэрэн ногоорһон талын дундуур, дүн сагаан хуһануудай наагуур оодоролдоһон, талын нюруунда, нялдаха гэһэндэл, хабтайлдан хатарһан хүлэг моридые харахада, гоёл байгаа даа. Буряад хүнэй зүрхэн энэ ушарта доһолхол ёһоороо доһолоо юм ааб даа.

Уран зохёолшо Цэрэн Галановай 60 наһанай ойдо зорюулагдаһан һайндэр һонирхолтойгоор, удха түгэлдэрөөр үнгэрбэ. Саашадаа уран зохёолшын харгы зам сагаан, амжалтатай, жаргалаар дүүрэн байг лэ гээд нютагайхидайнь уреэлнүүдтэ нэмэри болгон хэлэхэ дуран хүрэнэ.

Ц. БАЛДАНОВ.

„Гэсэр"—Түб Азиин арадуудай эрдэни зэндэмэни

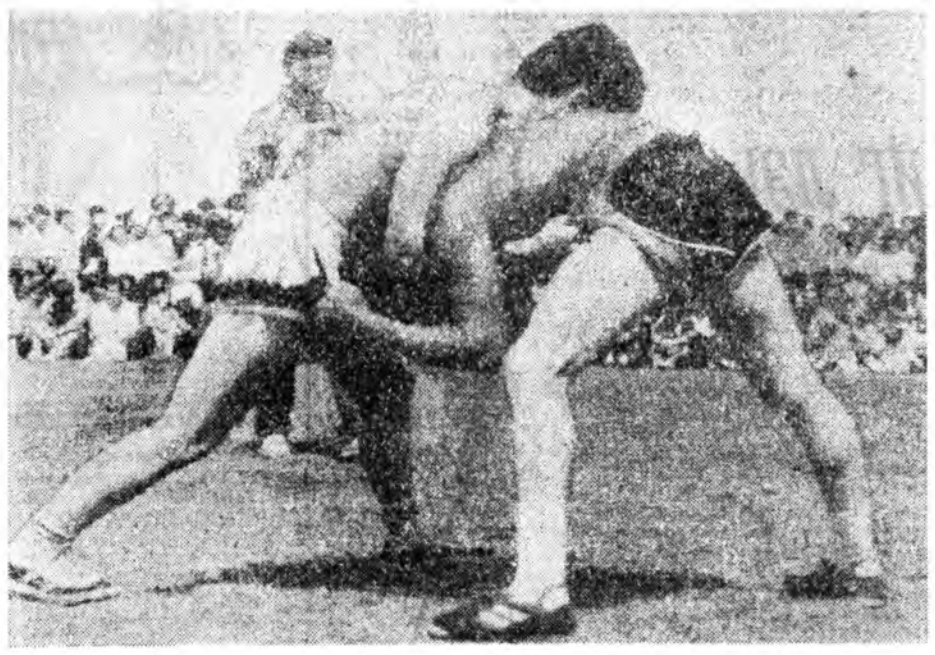

ЭРЫН ГУРБАН НААДАН ЭМХИТЭЙ БАЙГАА

Яруунын аймагай Эгэтын-Адагта үнгэргэгдэһэн Гэсэрэй һайндэртэ эрын гурбан наадан онсо һуури эзэлһэн байна. Энэ һайндэртэ Баунтын, Загарайн, Хурамхаанай, Хэжэнгын, Хориин аймагуудай, Агын округой эгээл эрхим бэрхэ спортсменүүд суглараа.

Һур харбаагаар 15 мэргэшүүл мүрысөө. Спортын ветеран, спортын мастер, Хурамхаанай хүүгэдэй спортын һургуулиин тренер Анатолий Гармаев бүхы упражненийнүүдээр эгээл олон очко абажа, мүрысөөнэй абсолютна чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна. Илагшада зорюулагдаһан маттаал соло дуудагдаа. Тиихэдэ республикын спортын комитет А. Гармаевые мүнгэн шангаар урмашуулаа. Мүрысөөнэй спонсор болоһон промышленнигуудай болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбоон илагшада «Тайгер» (США) гэһэн спортын хубсаһа хунарай суута фирмын үйлэдбэрийн кроссовко бэлэглэһэн байха юм.

Тиинээр байтар эрын гурбан наадаһай эгээл һонирхолтой зүйлнүүдэй нэгэн—барилдаан эхилшэбэ даа. Барилдаа хангажа байһан судьянар, арбитрнууд барандаа буряад хубсаһаяа үмдөөд гарадаг бэйба. Шэгнүүрнүүдтэ түгэсхэлэй мүрысөөнэй болохоёо байхада. Гэсэрэй һайндэр эмхидхэгшэдэй нэгэн Бата Баяртуев бүхын соло гуйсэдхэжэ, олондо һайшаагдаа. Мүн зарим бүурал толгойто үбгэдшье дуулалсажа байгаа һэн.

Хэжэнгын хүүгэдэй спортын һургуулиин тренер Б. Дондоков, Яруунын фермер Д. Цыренжапов, А. Цыбикжапов, багшапаран институдые дүүргэгшэ А. Гончикжапов гэгшэд өөһэдынгөө шэгнүүртэй түрүү һуурида гараа.

Энээнэй һүүлээр районой захиргаанай гулваа В. Цыренжапов мори урилдаа харахыень хүн зоннис уриба.

Урилдаанда бэлдэгдэһэн моридые харахада, гоё һайхан даа. Зарим хүлэгүүд, гоёо мэдэрһэндэл, хойто хүл дээрээ бодоно, нүгөөдүүлынь хурса туруугаараа газар саблаша.

Түрүүлэн хатарша морид урилдаба. Эндэ Хориин районой Анаагай совхозой Элбэг Дондоков «Тюльпан» гэжэ нэрэтэй хүлэгөөрөө урилдахадаа, бүхы зайгаа хэндэшье хүсэгдэнгүй гаталжа, нэгэдэхи һуури эзэлбэ. Хэжэнгын Бадма Юмажапов— хоёрдохи. Хориин Виктор Жамбалов гурбадахи һуурида гараа һэн.

Эгээл хурдан хүлэгые элирүүлгын урилдаанда баһал Анаагай совхозой түлөөлэгшэд эрхимлээ. Бэлигтэ Жигжитов, Балбар Чимитов гэгшэдэй морид хоёрдохи, гурбадахи һуурида гараһан байна. Хэжэнгын Мэргэн Галданов, шадамар бэрхээр мориёо жолоодожо, чемпион болоо.

Үдэшэлэн тээ бүряад барилдаагаар Гэсэрэй һайндэрэй эрхимэй эрхим бүхые тодоруулгын мүрысөөн эхилшэбэ. Энэ барилдаае хүнүүд өхэтэ һонирхожо хараа гээд тэмдэглэлтэй. Барилдаан тусхай дүримөөр үнгэргэгдөө. Хэрбээ барилдааншадай табан минутын туршада бэе бээе дилэжэ шадаагүй һаань, судьянар тэдээндэ бүһэнүүдые эүүлгэдэг байба. Энээнэй һүүлээр барилдаан хэн нэгэнэйнгээ шүмдэшэтэр үргэлжэлүүлэгдэхэ ёһотой юм. Барилдаа үнгэрөөгөө бодото эрэшүүл болоихой, ажабайдалай ашата замаар абьяастайгаар дабшан ябана ха юм.

Мүнөө эдэнэр анда нүхэрэйнгөө найр наадаанда ерээд, дарайлдажа һуухадаа, олон юумэ тухай бодолгото болоо ёһотой гэжэ наһахаар байгаа һэн. Энэ ойлгосотой ааб даа, 60, 60 гаран наһанай зам гаталаад байхада, зарим тэды дүн согсолхо хүсэл түрэдэг лэ байгаа ёһотой...

«Добын долоон хүбүүдэй» үхибүүн наһанай үзэгдэлнүүдые харуулжа дүүргэхэлээрнь, Цэрэн Галановай «Рэгэмаа» гэжэ туужаар табигдаһан зүжэг олоной анхарал абьяастайгаар татаба. Хэжэнгын хүүгэдэй байшангай режиссер Сэлмэг Сампиловна Цыренова эндэ горитой хүдэлмэри ябуулһан байха юм.

Зохидоор, бодомжотойгоор табигдаһан хадаал зоной анхарал гансата татажа, һонирхол үүсхээ юм аабза. Гадна рольнуудта наадаһан зон баһал онсо өөрын шадабритай байба. Иигэжэ олоной оролдолгын ашаар зүрхэ, сэдьхэл тон ехээр хүдэлгэһэн ехэ һайхан концерт-наадан харуулагдаба бшуу. Зохид лэ байгаа даа гээд онсолхо дуран хүрэнэ.

Концертын һүүлдэ зон бултадаа газаашаа гаража, 1941—1945 онуудай турша соо үргэлжэлһэн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ байлдаанай талмай дээрэ унаһан ушхайтынхидай хүшөөдэ баглаануудые ёһолон табиба.

Удаань машинануудта һууһан зон Цэрэн Галановай тоонто нютаг болохо Дободо ошобо. Энээнһээ холо бэшэ оршодог Сэгээн-Хуһан гэжэ газарта бултадаа сугларжа, хойто үдэрынь болохо Сурхарбаанда хабаадалсахаяа балдэжэ байһан хүлэг моридой урилдахые айлшад бултадаа хараба.

Һая ороһон бороогой һүүлдэ хүхэрэн ногоорһон талын дундуур, дүн сагаан хуһануудай наагуур оодоролдоһон, талын нюруунда, нялдаха гэһэндэл, хабтайлдан хатарһан хүлэг моридые харахада, гоёл байгаа даа. Буряад хүнэй зүрхэн энэ ушарта доһолхол ёһоороо доһолоо юм ааб даа.

Уран зохёолшо Цэрэн Галановай 60 наһанай ойдо зорюулагдаһан һайндэр һонирхолтойгоор, удха түгэлдэрөөр үнгэрбэ. Саашадаа уран зохёолшын харгы зам сагаан, амжалтатай, жаргалаар дүүрэн байг лэ гээд нютагайхидайнь уреэлнүүдтэ нэмэри болгон хэлэхэ дуран хүрэнэ.

Ц. БАЛДАНОВ.

Барилдаан

ХАБААДАХЫЕТНАЙ УРИНАБДИ

Буряад Республикада, Сибирь болон Алас-Дурна зүгтэ, Ази түбидэ бүхэ барилдаае саашадань хүгжөөхэ, мүн Россин Федерацийн республикануудтай, СНГ-дэ хабаатай түрэнүүдтэй, тэрэшэлэн Хитадай Арадай Республикатай, Монголтой, Корейтэй, Японтой Буряад ороной спортын хани харилсаае үргэдхэхэ зорилготойгоор буряад болон монгол арадуудай бүхэ барилдаагаар «Гэсэрэй баатарнууд» гэжэ уласхоорондын мүрысөөн байгша оной августын 6-да Улаан-Удэ хотодо үнгэргэгдэхэнь.

Студентнэр болон залуушуудай уласхоорондын фестиваль үнгэргэхэ талаар Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй баталһан эмхидхэлэй комитет бүхэ барилдаагаар энэ мүрысөөе юрэнхы дээрэнь хүтэлхэ байна. Ушарынь юуб гэхэдэ, бүхэ барилдаагаар мүрысөөн уласхоорондын фестивалиин тоосоогоор эмхидхэгдэхэ бшуу. Физкультура ба спортын талаар Буряад Республикын түрэнэй комитет, профсоюзуудай спортын бүлгэмэй областной совет, республикын дүрэ буляалдалгын барилдаанай федераци монгол ба буряад арадуудай бүхэ барилдаагаар уласхоорондын мүрысөө үнгэргэхэ юм.

Мүрысөөндэ хабаалагшад августын 5-да ерэхэ ёһотой. Үглөөдэр үглөөгүүрнь тэдэ щэгнүүлхэ зэргэтэй. Мандатна комисси августын 5-най үдэшын 5 сагһаа физкультура ба спортын талаар түрэнэй комитедтэ нимэ хаягаар хүдэлхэ: Кировэй нэрэмжэтэ үйлсэ, 33.

Эрэшүүл дүрбэн шэгнүүртэ—60, 70, 82 болон тэрэннээ дээшэ—хубааржа, буряад арадай бүхэ барилдаагаар мүрысөхэ юм.

Барилдаашад шэгнүүрэй хубаарилгагүйгөөр монгол барилдаагаар мүрысөөндэ хабаадаха.

Уласхоорондын мүрысөөн буряад болон монгол арадуудай бүхэ барилдаанай дүримүүдээр хубиин тоосоогоор үнгэргэгдэхэ.

Илагшад, шангай һуурнуудые эзэлэгшэд үнэтэ бэлэгүүдээр, зохихо шатын дипломуудаар шагнагдаха.

Эдэ хоёр барилдаагаар илажа гараһан абарга бүхэшүүл тус тустаа морин шанда хүртэхэ юм.

Предприятинууд, нинтын эмхинүүд тусхай шангуудые тогтоохо байна.

Мүрысөөндэ хабаадахын тула мэдүүлгэнүүд уридшалан 1992 оной июлиин 25 болотор нимэ хаягаар эльгээгдэхэ ёһотой: 670000, Улаан-Удэ хото, Спортын талаар түрэнэй комитет, Кировэй нэрэмжэтэ үйлсэ, 33.

Судейскэ коллегиин заседани августын 5-най үдэшын 6 сагта болохо.

Мүрысөөнүүдые хангаха судьянарта гаргашалагдаха бүхы гаргашануудые Буряад Республикын барилдаанай федераци түлэхэ юм.

Мүрысөөнүүдтэ хабаадагша бүхэн 100 түхэригэй гэшүүнэй түлбэри оруулха ёһотой. Хабаадаха хүн бүхэн бүридхэлдэ абтахадаа, гэшүүнэй түлбэрине мандатна комиссида оруулха байна. Нимэ түлбэриинүүдиэ ороһон мүнгөөр үнэтэ шангууд худалдагдажа абтаха.

Ондоо тээһээ ерэгшэд зохид буудалнуудта байрлуулагдаха.

Уласхоорондын фестивальда, уласхоорондын мүрысөөнүүдтэ мүнгөөр түһалха талаар спонсорнууд болохо дуратайшуулһаа али бүхы дурадхалнуудые хүлеэнэбди. Тиихэдээ бага предприятинууд, коммерческэ эмхинүүд, акционериэ бүлгэмүүд манай республика дотор национальна барилдаае хүгжөөн дэлгэрүүлгэдэ хубитаяа оруулхаһаа гадна, өөһэд тухайдаа соносхол үргэнөөр хэхэ аргатай байна. Ушар нимэһээ энэ арга боломжые алдахагүй аабза гэжэ найданабди.

Буряад болон монгол арадуудай бүхэ барилдаагаар «Гэсэрэй баатарнууд» гэжэ уласхоорондын мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадахыетнай уринабди.

Эмхидхэлэй комитет.

Бүрагшадай зүйай амаралта

Эгээл олон һурагшадтай гэжэ тоологдодог Хориин нэгэдэхи дунда һургуулиин һурагшад зунайнгаа амаралта хэр үнгэргэжэ байна гээшэб гэһэн асуудалтайгаар тус һургуулиин директор Александр Борисович ПРОКОПЬЕВТО хандаһан байнаб. Энэ хөөрөөень доро толилобди.

МҮНГЭ ЗӨӨРИИН ДУТАЛДАБАШЬЕ...

— Эдеэ хоолдо, эд бараандa, —бүхы юумэндэ үнэ сэнгэй нэмээд байхада, һурагшадта аша туһатай зунай амаралта, ажал эмхидхэхэ гээшэ ехэл хүндэ болоод байна. Тиигэбэшье аймагай эрдэм һуралсалай таһагта һурагшадай зунай ажал, амаралта эмхидхэхэ талаар зохёогдоһон хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхые оролдонобди. Һургуулидамнай 8—10-дахи классуудай һурагшадһаа бүридэһэн заһабарилагшадай бригада эмхидхэгдээд, хүдэлжэ байна. Бүхыдөө 90-ээд үхибүүд хабаадана. Нимэ бригадын үхибүүд һургуулиингаа мебель—парта, стол, стулнуудые, классай таналгануудые заһабарилха, теплотрасса һэргээхэ хүдэлмэри хэнэ. Заһабарилгын хэдэн бригадын ажалэй багшанар Анатолий Васильевич Гомзяков, Батор Тихонович Шагдаров, Цырен-Доржи Норжимоевич Цыбиков гэгшэд хүтэлбэрилнэ. Һургуулиин дэргэдэ эхин классуудай һурагшадай амарха талмай эмхидхэгдэнхэй. Үнгэрэгшэ жэлдэ хүүгэдэй талмайда үхибүүгээ 24 үдэрэй туршада амаруулһан түрэлхид 104 түхэриг түлэнэн юм.

Үнгэрэгшэ жэлдэ манай һургуулиин 9-дэхи классуудай һурагшад «Буряатводмелиорация» нэгэдэлэй ПМК-да хүдэлһэн юм. Энэ ПМК-гай саадта гурбан сезон хүдэлөө һэн. Мүнөө баһа арбадахиин үхибүүд ПМК-да ажалай практика гарахадаа, мяха-яһанай комбинадта яһала ажаллаһан байха. Эндэ 20 үдэр хүдэлжэ олоһон мүнгэнэйнгөө табин процентыень һургуулиингаа тоосоондо оруулаа һэн. Мүнөө зарим багта олон классуудаймнай үхибүүд нэгэ үдэрэй аяншалгада гараһан, нютагайнгаа, байгаалиин үзэсхэлэн гоё һайхантай танилсаһан байна. Нёдондо бүлэг һурагшаднай Майла һууринһаа саана оршодог үзэсхэлэн һайхан байгаалитай Замарта гэжэ газарта хүрэтэр аяншалга гараад ерэһэн юм. Энэ аяншалгада 8—10-дахи классуудай хизаар ороноо шэнжэлхэ дуратай һурагшад хабаадаа һэн.

Зарим һурагшаднай спортын лагерьта амарха, аяншалагшадай следто хабаадаха зорилготой. Эрдэм һуралсалай таһагай зохёоһон түсэбэй ёһоор, Нохоони, Байгал нуурнууд, Саяан үндэр уулын Шумаат шэлэ хүрэтэр аяншалганууд эмхидхэгдэхэ юм. Тэрээндэ 60 хүн хабаадахаар хараалагданхай. Мүн баһа байгаали хамгаалха хэрэгтэ зорюулагдаһан районо слёт эмхидхэгдэхэ байна.

Тобшоор хэлэхэдэ, һурагшадай зунай ажал болон амаралтые һонирхолтойгоор, удха түгэлдэрөөр үнгэргэхэ хүсэлэнтэйбди, тоэд гансал мүнгэн зөөри дуталдажа, наад ушаруулна. Энэ жэлдэ эдэб һонирхолтой ажал хэрэг эмхидхэхэ гэжэ харалһамнай, тон бага мүнгэн һомологдоо. Гадна һургуулиингаа классууд болон мебель шэрдэхэ болоходоо, шэрэ, олифа болон бусад хэрэгсэлнүүдээр дуталдажа, бэдэрхэ, һаатаха баатай бологдоно. Мүнөө нэгэ боошхо шэрэмнай аяар 10—15 мянган түхэригтэ юм. Юрэдөөл, хүүгэдэй аша туһатай амаралта тухай уридшалан хэлэхэнь хүндэ байна, —гээд А. Б. Прокопьев хэлэнэ.

З. БАДМАЕВ.

БУРЯТИЯ
мүнөөдэрэй номерто

Буряад Республикын Верховно Советтэ. «Бултанда хабаатай хэрэг»—Э. Намсараевагай статья.

Дэлгүүр: түрүүшын алхамууд. «Тоосооной карточкаар магазин...»—П. Натаевай статья.

«Фестиваль үнгэргэлгэ хэдытэ болохоб?»—Л. Бутаковагай тэмдэглэл.

Телефакснаа абтаһан тобшо һонинуудай суглуулбари.

«Шиидхэбэри абтаад, бэелүүлгэнь удаарна»—Д. Коркиной корреспонденци.

«Үмсэлэлгын хэрэгүүдямараар ябуулганаб?»—П. Натаевай шэнжэлэл.

«Гэмтэ ябадал гаргашадта харгыень батаар хааха»—С. Убеевэй статья.

«Эдир бэлигтэнэй саашанхи хүгжэлтэ ямар бэ?»—Л. Башкуева Ц. Цыбудсева хоёрой статья.

«Манай хуршэнэрэй һонин»—суглуулбари.

Спортын тобшо һонинууд. Соносхолнууд.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ:
ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо) РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э., ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ Б. Ц.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнуудэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Калинин дарим шэмийн үйлсэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: соведүүдэй хүдэлмэрийн ба нинтын эмхинүүдэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 ороннитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; коммерческэ—2-35-84; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай)—2-35-95, манай корреспондентнууд: Баргажидэ—91-1-44 Закаменскдэ—31-61 Агинскдэ—3-45-94.
Буряад Республикын Министрнуудэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бүгаалтери—2-56-54, вахта —2-56-62

Газета жэлдэ 260 дахин гараха
Хэблэлэй 2 хуудаһан хэммэгдэнэ
Газетын индекс 50901. Тираж 7 506
Хэблэлдэ гүшаагдаһан саг 23.40.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба эмхидхэлэй мэдээсэлгын министерствын республиканска лицензиэ газета баолагдаа хэблэгдэбэ
Директорэйнь телефон 2-40-45